

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**POVEZANOST OPRAŠTANJA U PARTNERSKIM
ODNOSIMA SA OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI
I CRTAMA LIČNOSTI**

Master rad

Mentor:

Dr Đorđe Čekrlija, profesor

Kandidat:

Dajana Vrhovac

Banja Luka, 2019

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**RELATIONSHIP OF FORGIVENESS IN PARTNERSHIPS WITH
PATTERNS OF AFFECTIVE ATTACHMENT AND PERSONALITY
TRAITS**

Master thesis

Mentor:

Dr Đorđe Čekrlija, profesor

Candidate:

Dajana Vrhovac

Banja Luka, 2019

Mentor: dr Đorđe Čekrlija, vanredni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

Naslov master rada: Povezanost opraštanja u partnerskim odnosima sa obrascima afektivne vezanosti i crtama ličnosti.

Sažetak:

Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi u kojoj mjeri, i na koji način je ono povezano sa obrascima afektivne vezanosti i crtama ličnosti. Nadalje, istraživanje analizira kakav uticaj imaju karakteristike partnerskih odnosa i njegov kvalitet sa procesom opraštanja. Uzorkom je obuhvaćeno 259 osoba sa područja Republike Srpske, (185 ženskog i 74 muškog pola) koji su stariji od 24 godine, u braku i ostvareni u ulozi roditelja. Primjenjena je baterija koju su činili standardizovani instrumenti za provjeru ličnosti ZKA-PQ-SF (Aluja, Kuhlman & Zuckerman, 2010), opraštanja TRIM-12 (McCullough et al, 1998), partnerske afektivne vezanosti RQ (Bartholomew & Horowitz, 1991). Analize su započete provjerom psihometrijskih svojstava TRIM-12 skale gdje su koeficijenti pouzdanosti i sadržaj prvih glavnih komponenti skala MI i MO su zadovoljavajući (MO $\alpha = .81$; MI $\alpha = .84$). Provjerom hipoteza utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između sigurnog i nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti u sklonosti ka opraštanju (MI $p = .020$; MO $p = .003$). Rezultati pokazuju da motiv ka izbjegavanju, kao komponenta opraštanja, nije značajno povezan sa crtama ličnosti Alternativnog modela. Sa druge strane, motiv ka osveti statistički značajno je povezan sa Neuroticizmom (NE1 $r = .25$, $p = .000$; NE2 $r = .20$, $p = .001$; NE3 $r = .17$, $p = .007$; NE4 $r = .13$, $p = .037$), Agresivnosti (AG1 $r = .20$, $p = .001$; AG2 $r = .16$, $p = .011$; AG3 $r = .23$, $p = .000$; AG4 $r = .24$, $p = .000$) i Ekstraverzijom (EX1 $r = -.13$, $p = .030$; EX2 $r = -.23$, $p = .000$). Međutim, utvrđeno je da crte ličnosti nisu značajni medijatori u definisanju odnosa obrazaca afektivne vezanosti i opraštanja. Pronalazimo da skoro polovina (49.9%) ispitanika ne zna kako bi se ponijelo ukoliko bi bili prevareni od strane partnera, dok 44% ne bi oprostilo prevaru. 56% ispitanika osjećao se srećnim nakon opraštanja partneru. Kvalitet i karakteristike odnosa ne definišu značajno proces opraštanja. Dobijeni nalazi su prodiskutovani u odnosu na postavljene hipoteze i rezultate prethodnih istraživanja.

Ključne riječi: opraštanje, partnerski odnosi, obrasci afektivne vezanosti, crte ličnosti, Alternativni model ličnosti.

Naučna oblast: Duštvne nauke

Naučno polje: Psihologija

Klasifikaciona oznaka za naučnu oblast (CERIF): S 260

Tip licence kreativne zajednice: Autorstvo-nekomercijalno

Mentor: Dr Đorđe Čekrlja, Associate Professor, University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

Master thesis title: Relationship of forgiveness in partnerships with patterns of affective attachment and personality traits.

Summary:

The aim of this research is to determine to what extent, and in what way it is related to patterns of affective attachment and personality traits. Furthermore, the research analyzes the impact of the characteristics of partnerships and their quality with the forgiveness process. The sample included 259 persons from the Republika Srpska (185 females and 74 males) who were older than 24 years of age, married and exercised as parents. A battery consisting of standardized instruments ZKA-PQ-SF personality verification (Aluja, Kuhlman & Zuckerman, 2010), forgiveness TRIM-12 (McCullough et al, 1998), partner affective attachment RQ (Bartholomew & Horowitz, 1991) was applied. Analyzes were started by checking the psychometric properties of the TRIM-12 scale, where the reliability coefficients and content of the first major components of the MI and MO scales were satisfactory (MO $\alpha = .81$; MI $\alpha = .84$). Testing the hypotheses revealed that there was a statistically significant difference between secure and uncertain patterns of affective attachment in the propensity to forgive (MI $p = .020$; MO $p = .003$). The results show that the motive for avoidance, as a component of forgiveness, is not significantly related to the personality traits of the Alternative Model. On the other hand, the motive for revenge was statistically significantly associated with Neuroticism (NE1 $r = .25$, $p = .000$; NE2 $r = .20$, $p = .001$; NE3 $r = .17$, $p = .007$; NE4 $r = .13$, $p = .037$), Aggressiveness (AG1 $r = .20$, $p = .001$; AG2 $r = .16$, $p = .011$; AG3 $r = .23$, $p = .000$; AG4 $r = .24$, $p = .000$) and Extraversion (EX1 $r = -.13$, $p = .030$; EX2 $r = -.23$, $p = .000$). However, personality traits were found not to be significant mediators in defining the relationship between patterns of affective attachment and forgiveness. We find that almost half (49.9%) of respondents do not know how to treat themselves if they were cheated by a partner, while 44% would not forgive the cheating. 56% of respondents felt satisfied after forgiving their partner. The quality and characteristics of the relationship do not significantly define the process of forgiveness. The obtained findings were discussed in relation to the hypotheses and results of previous research.

Keywords: forgiveness, partnerships, patterns of affective attachment, personality traits, Alternative personality model.

Scientific area: Social sciences

Scientific field: Psychology

Scientific area classification code (CERIF): S 260

Creative Community License Type: Authorship-Non-commercial

Zahvaljujem....

Zahvalna sam mentoru, prof.dr Čekrlija Đorđu, na stručnoj pomoći i usmjeravanju tokom rada na istraživanju. Hvala svim bliskim osobama, posebno roditeljima i prijateljima, na nesebičnoj podršci tokom svih godina studija.

Ovaj rad posvećujem najboljem drugu Milanku, koji je uvijek govorio da bih se trebala baviti upravo partnerskim odnosima – hvala za sigurnost, ljubav i motivaciju...

Sadržaj

UVOD	1
Opraštanje	1
Opraštanje i afektivna vezanost.....	4
Opraštanje i crte ličnosti	7
PROBLEM ISTRAŽIVANJA	14
CILJ ISTRAŽIVANJA	15
Hipoteze:	16
METOD.....	18
Nacrt	18
Varijable.....	19
Populacija i uzorak	19
Instrumenti	20
Postupak.....	21
REZULTATI	22
Psihometrijska analiza prevoda upitnika TRIM-12.....	22
Analiza deskriptivnih parametara upitnika TRIM-12.	22
Analiza prve glavne komponente skale MI.	24
Analiza prve glavne komponente skale MO.	25
Konfirmatorna faktorska analiza.	26
Razlike u izraženosti osobina ličnosti kod različitih obrazaca afektivne vezanosti.....	28
HIPOTEZA 1 - Razlike u sklonosti ka opraštanju kod različitih obrazaca afektivne vezanosti	31
HIPOTEZA 2 - Povezanost opraštanja i crta ličnosti.....	34
HIPOTEZA 3 - Ispitivanje međuodnosa osobina ličnosti, obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju.....	37
HIPOTEZA 4 - Povezanost opraštanja sa određenim socio-demografskim varijablama	40

Uticaj osobina ličnosti i socio-demografskih karakteristika vezanih za kvalitet partnerskog odnosa na sklonost ka opraštanju.....	42
DISKUSIJA	47
ZAKLJUČAK.....	50
Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja	52
LITERATURA:	54
PRILOZI:.....	60
Prilog A: Instrumenti	60
Biografija	67

UVOD

Opraštanje

Bez obzira na značaj koji je pridavan opraštanju u raznim religijama, tek u zadnje dvije decenije XX vijeka, socijalni teoretičari počeli su da istražuju opraštanje iz ugla nauke (McCullough, Pergament & Toresen, 2000). Danas je vidljiv napredak u procesu izučavanja definicije i mjerenja opraštanja, ali i otkrivanja njegove razvojne, lične i socijalne osnove. I pored toga, još uvijek ne postoji jedinstvena definicija i odgovor na pitanje „Šta je opraštanje“. Većina teoretičara i istraživača dijeli mišljenje sa Enright i Coyle's (1998; prema McCullough & Witvliet, 2002) da „je opraštanje različito od izvinjavanja-opraštanja koje uključuje opravdavanje prekršaja, opravdavanja-koje podrazumijeva da je prekršaj počinjen zbog olakotnih okolnosti, zaboravljanja-koje podrazumijeva da je sjećanje na počinioća propalo ili nestalo iz svijesti i poricanja-koje podrazumijeva nespremnost ili nemogućnost da se percipira šteta koja je nastala“.

Vremenom su se formirale različite konceptualizacije opraštanja pojedinih autora, koje su iznjedrile preciznije definicije i mjerne instrumente. U ovom tekstu sumirana su razmišljanja najpoznatiji autora iz ovog domena, i njihovih saradnika. Jedno od poznatijih gledišta jeste ono Snajdera i Tomsonove, gdje se opraštanje definiše kao formiranje percepcije o prijetnji, tako da se veze i emocije prema prestupniku, prestupu i posljedicama, mijenjaju iz negativnih u neutralne ili pozitivne (Thompson et al., 2002). Onaj ko oprašta oslobađa se negativne privrženosti putem transformacije vrijednosti te veze od negativne ka pozitivnoj ili neutralnoj, ali i kombinacijom ove transformacije vrijednosti sa samim slabljenjem privrženosti (Thompson & Snyder, 2003). To ne znači zaboraviti šta se između dvije osobe dogodilo, ali i ne podrazumijeva opstajanje negativne veze sa tom osobom, ili događajem. U slučaju opraštanja drugoj osobi, onaj koji oprašta oslobađanjem od negativne privrženosti može njega/nju otvoriti ka mogućnošću razvoja dobronamjernih i pozitivnih osjećanja prema oproštenom. Ako se pozitivni osjećaji

razviju, osoba koja je oprostila može, a i ne mora da se pomiri sa osobom koja joj je nanijela bol. Iz ovoga se zaključuje da pomirenje, u prema ovim teoretičarima, nije nužna komponenta opraštanja, kao ni saosjećanje (Thompson & Snyder, 2003). Važno je napomenuti da ova grupa teoretičara opraštanje posmatra kao intrapersonalni odnos, a čiji cilj može biti oprostiti sebi, drugima ili odredjenim situacijama (Thompson & Snyder, 2003). Drugo teorijsko gledište posmatra opraštanje kao spremnost da se napusti nečije pravo na ljutnju i negativnu osudu, kao i spremnost na ravnodušno ponašanje prema onome ko nas je povrijedio, dok se istovremeno nastoje njegovati nezaslužene kvalitete saosjećanja, velikodušnosti, čak i ljubavi prema toj osobi (Enright, Freedman & Rique, 1998). Razlikujući se drastično od prethodno navedene teorije ova, kao komponente opraštanja, uključuje dobronamjernost i spontanu ljubav prema počiniocu. Međutim, ni to nije dovoljno za pomirenje, tako da ono nije nužan rezultat cijelog procesa opraštanja (Enright et al., 1998). Subjekti oprosta ne mogu da budu situacije ili događaji, već može biti usmjerno samo ka sebi ili drugim osobama (Enright & Zell, 1989). Treća grupa istraživača i teoretičara koji su se bavili opraštanjem, imaju sasvim drugačiji pogled na ovaj konstrukt. McCullough i njegovi saradnici tvrde da „opraštanje reflektuje prosocijalnu promjenu u interpersonalnoj motivaciji i da takvo iskustvo: a) smanjuje motivaciju za izbjegavanjem ličnog i psihološkog kontakta sa počiniocem, b) smanjuje motivaciju za osvetom ili bilo kojim drugim vidom nanošenja zla počiniocu, i c) povećava motivaciju za dobronamjernošću“ (McCullough, 2000; McCullough, Rachal, Sandage, Worthington, Brown, & Hight, 1998). Za razliku od prethodnih autora, McCullough zajedno sa svojim saradnicima u centar svoje definicije stavljaju motivaciju (McCullough et al, 1998). Navedeno implicira da je opraštanje jedan intrapersonalni proces vezan za međjuljudske odnose (McCullough, 2000). U ovom modelu opraštanje zavisi od promjene motivacije, i ne uključuje promjenu u kogniciji, emocijama i ponašanju. Međutim, uključuje dobronamjernost kao proces transformacije vrijednosti odnosa od negativnog prema pozitivnom (Snyder i Thompson, 2003). I ovi autori isključuju pomirenje kao nužnu komponentu opraštanja. Isto tako, isključuju sebe i situacije kao moguće mete opraštanja. McCulloughova definicija se može primjeniti samo na opraštanje drugim osobama (Thompson & Snyder, 2003).

Ovo istraživanje zasniva se na modelu McCullough-a i njegovih saradnika, te će u nastavku biti nešto detaljnije i objašnjen. U globalu, na osnovu svojstava opraštanje se može definisati kao odgovor, kao dipozicija ličnosti ili kao kvaliteta socijalnih jedinica (McCullough & Witvliet,

2002). Kao odgovor, opraštanje se može shvatiti kao prosocijalna promjena u žrtvinim mislima, osjećajima i ponašanjima prema onome ko ju je povrijedio. Ukratko, sve definicije koje se zasnivaju na ovom svojstvu imaju jedno u osnovi: kada neko oprašta – on reaguje (McCullough & Witvliet, 2002). Ako opraštanje definišemo kao dispoziciju u ličnosti osobe, onda se ono shvata kao sklonost opraštanju drugima u različitim međuljudskim situacijama. I treća grupa definicija je ona gdje se ovaj konstrukt definiše kao kvaliteta socijalnih jedinica. U tom slučaju, opraštanje razumijemo kao jednu od karakteristika kao što su i intima, povjerenje i slično. Pojedine zajednice karakteriše veći stepen opraštanja, kao što su brakovi, porodica, mjesne zajednice, i tako dalje (McCullough & Witvliet, 2002). U ovom modelu, fokus se stavlja na opraštanje kao odgovoru na određene negativne situacije. Tako je McCullough (2000) formirao i nešto užu definiciju: Opraštanje je prosocijalna promjena u motivaciji osobe ka izbjegavanju ili ka traženju osвете protiv počinioca. Iz ove definicije jasno se izdvajaju dvije osnove od kojih je ovaj autor polazio u svom teorijskom i empirijskom radu. Prva je da je opraštanje, u svojoj osnovi, motivacijski konstrukt (McCullough, 2000). McCullough i njegove kolege (2001) su pretpostavili da je većina ljudi motivisana da odgovori negativnim ponašanjem prema osobi koja joj je načinila zlo. Takođe, pretpostavljaju kako dva negativna emocionalna stanja koja karakterišu interpersonalne interakcije odgovaraju sa dva motivaciona sistema koja upravljaju ljudskim odgovorima svađa, prekršaja u međuljudskim odnosima (McCullough, 2000). Prvo, radi se o osjećaju zadobijenog bola koji odgovara motivacijskom sistemu izbjegavanja ličnog i psihološkog kontakta sa počiniocem. A drugo se odnosi na osjećaj pravednog gnjeva koji dovodi do motivacije za traženjem osвете ili nanošenjem bilo kakve štete onome ko nas je povrijedio. (McCullough, 2000). Znači, kada partner koji je povrijeđen kaže da svom bliskom partneru nije oprostio za bol koji mu je nanesen, njegova percepcija prekršioca je u poziciji rasta, za odnos, destruktivnog nivoa motivacije ka izbjegavanju i/ili ka osveti. Onda kada oštećeni partner izjavi da je on ili ona oprostio/la svom partneru, njegova percepcija ne kreira više motivacije izbjegavanja prekršioca i želju za osvetom (McCullough, 2000). Druga polazna osnova ovog modela jeste da je opraštanje prosocijalno (McCullough, 2000). Pod terminom „prosocijalno“ autori sugerišu da, kada ljudi opraštaju, oni postaju manje motivisani da štete osobi koja im je nanijela zlo i, ujedno, teže ka korisnijim reakcijama prema toj osobi (McCullough, 2001). Prema tome, opraštanje je dosta slično drugim prosocijalnim promjenama koje se javljaju u socijalnom

životu, kao što su asertivnost, prilagođavanje, žrtvovanje. Sve ove promjene dovode do toga da osoba djeluje na način koji bi mogao nju lično da košta, ali koji će doprinosti dobrobiti druge osobe ili odnosa, veze. (McCullough, 2000).

Opraštanje i afektivna vezanost

Prema Bolbiju (1988) afektivna vezanost se odnosi na specifičan odnos formiran u najranijem djetinjstvu između dvoje ljudi, najčešće između majke i djeteta. Ova psihološka veza između dvoje ljudi je trajni kapital osobe koji perzistira kroz cijeli život. Stabilan i otporan na promjene, on utiče na oblikovanje svih relacija uspostavljenih u odraslom dobu (Stefanović-Stanojević, 2011). To bi značilo da je unutrašnji model formiran u ranom djetinjstvu u vidu psihološke veze dvoje ljudi, dio naše emocionalnosti, i na taj način utiču na formiranje osobina ličnosti odrasle osobe. U skladu sa tim, teorija nudi četiri obrasca odraslog vezivanja: Sigurna afektivna vezanost, Preokupirana afektivna vezanost, Izbjegavajuća afektivna vezanost i Dezorganizovana afektivna vezanost (Stefanović-Stanojević, 2011). Kako bi bolje razumjeli navedene tipove afektivne vezanosti u partnerskim relacijama i kakva je njihova povezanost sa opraštanjem, potrebno je predstaviti i obrasce partnerskog afektivnog vezivanja (Bartholomew & Horowitz, 1991; Stefanović-Stanojević, 2011). Partnerska afektivna vezanost, takođe, obuhvata jedan siguran i tri nesigurna obrasca:

-Sigurni obrazac: Grade iskren i otvoren odnos sa partnerom, s obzirom da ima pozitivnu sliku sebe, ali i drugih. Ovaj odnos ispunjen je zadovoljstvom, poštovanjem. U slučaju konflikta, prilazi mu se razumno, otvoreno se razgovara o problemima, nalaze načini za rješenje, te se uglavnom prevaziđu sve poteškoće;

-Izbjegavajući obrazac: Zbog pretjerano pozitivne slike o sebi, osobe sa ovim obrascem ne unose toplinu u vezu, i one podrazumijevaju razmjenu emocija. One su uglavnom kratkotrajne i površne. Sa druge strane, ukoliko ta veza potraje, zasniva se na nepovjerenju, neotvaranju, ignorisanju emocija partnera i generalno distanciranje od njega;

-Preokupirani obrazac: Suprotno od prethodnog obrasca, preokupirane osobe se previše investiraju u svoje partnerske veze, zbog čega se one često okarakterišu kao dramatične, romantične priče. Osoba očekuje da će kvalitete njenog partnera nadoknaditi njihove nedostatke prouzrokovane negativnom slikom o sebi;

-Bojažljivi obrazac: Osobe sa bojažljivim obrascem imaju kontradiktorna očekivanja, zbog čega su nesporni da započnu adekvatnu vezu. Zbog negativne slike o sebi, iznimno su zavisni o drugim ljudima, kako bi pronašli potvrdu sopstvene vrijednosti. Međutim, zbog negativne slike o drugima, izbjegavaju bliskost, jer strahuju od boli koje bi donijeli potencijalni gubici i odvajanja. Zbog ovoga, najčešće osciluju između maštanja o partnerima i izbjegavanju ulaganja u vezu, i haotičnih veza u kojim dominira manipulacija (Bartholomew i Horowitz, 1991; Stefanović-Stanojević, 2011).

Osnovu za povezanost između afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju nagovjestila su istraživanja, koja su uputila na mogućnost da obrazac afektivne vezanosti reflektuje sposobnost regulisanja negativnih emocija u kontekstu partnerskih veza (Webb, Call, Chickering, Colburn & Heisler, 2006). Obrazac afektivne vezanosti, ili stepen sigurnosti, može biti važan faktor u upravljanju konfliktima i emocionalne stabilnosti, oba važna za održavanje drugih veza (Lawler Row, Younger, Piferi & Jones, 2006). U istraživanju Webbove i saradnika (2006), rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu povezanost sigurnog obrasca sa opraštanjem i negativnu povezanost nesigurnih obrazaca sa konstruktom opraštanja. Nije utvrđena razlika između pojedinih nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti. Lawler je u svom istraživanju (2006) koristio TRIM skalu za mjerenje opraštanja, sa subskalama osвете i izbjegavanja. Obrada podataka ove skale je pokazala da su svi ispitanici pokazali osvetoljubivost prema osobama koje ih povrijede. Ipak, težnja ka osveti nije bila značajno povezana sa obrascima atačmenta. Sa druge strane, osobe sa nesigurnim obrascem afektivne vezanosti iskazali su veći stepen izbjegavanja, od osoba sa sigurnim obrascem (Lawler Row et al, 2006). U svom drugom istraživanju, Lawer je sa saradnicima (Lawler Row, Hyatt-Edwards, Wuensch & Karremans, 2011) utvrdio kako atačment ima snažnu ili čak glavnu ulogu u opraštanju generalno (kao dio ličnosti), dok u opraštanju određenog incidenta nešto značajniju ulogu ima trenutna odanost, privrženost odnosu. Prema tome, sigurni atačment može povećati spremnost da se ostane u vezi i radi na rješavanju

konflikta, što dalje vodi ka oprost (Lawler Row et al, 2006). Yaben (2009) je u svom istraživanju ispitivao povezanost opraštanja i atačmenta na uzorku razvedenih osoba. Osim što su nalazi potvrdili značajnu povezanost spremnosti ka opraštanju i sigurnog obrasca, autor je zaključio da je on važna determinanta kapaciteta za opraštanje kod razvedenih osoba (Yaben, 2009). A prema Feeneyu (1998) sistem atačmenta se aktivira upravo onda kada je veza ugrožena, kao što su situacije konflikta ili potencijalnog razdvajanja. Na čemu se zasniva ovakva povezanost? Sigurno vezane osobe pokazuju bolju sposobnost rješavanja poteškoća u vezi na konstruktivnije načine od nesigurno vezanih osoba, kako u romantičnim, tako i u drugim vrstama odnosa (Kane, Jaremk, Guichard, Ford, Collins & Feeney, 2007; Westmass & Silver, 2001). Opraštanje je obilježje sigurnog atačmenta (Main, 2000). One osobe koje posjeduju sigurni obrazac imaju više adaptivnih strategija za održavanje i regulisanje svojih emocija, što dalje utiče na reakcije tokom sukoba ili izdaje od strane dragih osoba (Lawer Row et al., 2006). Opraštanje u ovom slučaju može biti jedna od strategija koju ove osobe koriste da preporode „emocionalne oluje“. To zahtijeva visoku toleranciju negativnih osjećanja prilikom prepoznavanja i doživljavanja boli, komunikaciju, kognitivno restrukturiranje slike počinioaca, kao i regulaciju vlastitih osjećaja (Lawer Row et al., 2006). McCullough je sa svojim saradnicima (1998) kroz istraživanja sa TRIM skalom došao do određenih teorijskih saznanja koja bi mogla da dodatno objasne kako funkcioniše opraštanje u interpersonalnim vezama. Njihovo prvo otkriće ukazuje da je empatija jedna od važnijih determinanti kapaciteta za opraštanje, kao i da su prethodna bliskost u vezi, izvinjenje, empatija i opraštanje međusobno povezani. Postoje pretpostavke da je bliskost u vezi sama po sebi jedna od determinanti empatije. Takođe, pretpostavlja se da ljudi razvijaju empatiju u funkciji atačmenta (Batson & Shaw, 1991) tako da se osobe u sigurnim, privrženim i bliskim vezama lakše saosjećaju sa počinioцем, nego osobe u distanciranim odnosima (McCullough et al., 1998). Iz ovih nalaza vidimo koliko su ovi konstrukti povezani, i na koji način. Drugi značajan nalaz koji je prizašao iz ove grupe studija odnosi se na sistem razmatranja i fokusiranja na nametljive misli, slike i emocije nastale tokom negativnog događaja u vezi (McCullough et al., 1998). Rezultat govori da ovakav tip razmatranja povezan sa motivacijom ka osveti. Na osnovu toga zaključuju da ono igra važnu ulogu u održavanju interpersonalnih poremećaja zbog nekog događaja, ali i održavanju psihološke tjeskobe (McCullough et al., 1998). Treći teorijski nalazi ukazuju na povezanost opraštanja i obnavljanja

bliskosti u interpersonalnim vezama. Opraštanje potencijalno utiče na regulisanje partnerskih odnosa narušenih lošim ponašanjem jednog partnera, i to do pomirenja odnosno, obnavljanja odnosa (McCullough et al., 1998).

Opraštanje i crte ličnosti

Ličnost je skup organizovanih, relativno trajnih psiholoških osobina i mehanizama unutar pojedinca i koji utiču na njegove interakcije sa okolinom i njegovo prilagođavanje okolini (Larsen, Buss, Wismeijer, Song & Berg, 2017). Ličnost predstavlja dinamičku organizaciju unutar individue onih psihofizičkih sistema koji determinišu njegovo karakteristično prilagođavanje okruženju (Allport, 1937). Osobine ličnosti su stabilne, internalne karakteristike, koje uzrokuju ponašanje i posjeduju stabilnost u vremenu i situacijama (Allport, 1962). One predstavljaju osnovu za stalne obrasce ponašanja, ali i misli i emocija. Postoje različiti modeli ličnosti u psihologiji koji su zasnovani na različitim istraživačkim paradigmatima. Ajzenkova, Klonindžerova, ili Zakermanova konceptualizacija osobina ličnosti se tako mogu svrstati u grupu biopsiholoških modela. Sa druge strane, modeli ličnosti poput petofaktorskog, modela Velikih pet ili Hexaco modela su zasnovani na leksičkoj paradigmi. U istraživanjima odnosa između osobina ličnosti sa afektivnom vezanosti i srodnim varijablama kojima se opisuju partnerski odnosi je u najvećoj mjerikorišten leksički model ličnosti. Iako se u našem istraživanju ličnost opisuje preko osobina Zakermanovog alternativnog petofaktorskog modela, neophodno je da se u formiranju teorijske platforme i konstrukcije hipoteza pozovemo i na istraživanja u kojima je ličnost opisana na bazi drugih postulata. Stoga, u nastavku ćemo prvo predstaviti model Velikih pet koji je zasnovan na leksičkoj paradigmi, a koji je dominantno korišten u dosadašnjim istraživanjima varijabli iz domena partnerskih odnosa.

Model Velikih pet je nastao na leksičkoj paradigmi u psihologiji koja je nastojala otkriti univerzalne dimenzije ličnosti (John & Srivastava, 1999). Kroz mnoga istraživanja i provjere, izdvojeno je pet osnovnih faktora:

- Ekstraverzija – odlikuje se orijentacijom ka spoljašnjom okruženju, podrazumijeva osobine kao što su društvenost, komunikativnost, asertivnost, aktivnost i dominaciju pozitivnih emocija;
- Prijatnost – uključuje osobine kao što su altruizam, saosjećajnost, povjerenje i odanost, karakteriše ju velikodušnost i prosocijalni stav;
- Savjesnost – odnosi se na sistem regulacije, kontrole i usmjeravanja impulsa odgovornih za ponašanja osobe, tako da obuhvata osobine kao što su sklonost planiranju, organizovanost i efikasnost;
- Neuroticizam – emocionalna stabilnost, odnosi se na sklonost ka doživljavanju negativnih emocija kao što su anksioznost, tuga i napetost;
- Otvorenost ka iskustvu – obuhvata kompleksnost i imaginativnost intelekta, kreativnost, širok spektar interesovanja (John & Srivastava, 1999).

U ovom istraživanju biće korišten alternativni model ličnosti čiji je autor Zuckerman sa saradnicima (2002). Alternativni model ličnosti temelji se na psihobiološkoj paradigmi. Autori su pošli od pretpostavke da su osnovne osobine ličnosti one koje imaju jaku biološko-evolucionu osnovu. Zuckerman je razvio pristup koji opisuje različite nivoe osobina ličnosti:

- prvi nivo u hierarhiji predstavljaju bazične osobine koje su i psihometrijski operacionalizovane;
- drugi nivo se odnosi na konzistentne obrasce ponašanja i naviknute kognitivne reakcije na kojima se bazične osobine zasnivaju;
- treći je kognitivno-bihevioralni nivo gdje spadaju naučena ponašanja i kognitivni konstrukti;
- četvrti nivo se odnosi na emocionalni nivo tj. na individualne razlike nastale na osnovu razlike u kortikalnoj fiziologiji;
- peti nivo se odnosi na razlike u psihofiziologiji;
- šesti nivo čine neurološki sistemi; i na kraju

-sedmi nivo koji se odnosi na samu genetsku strukturu pojedinih osobina (Smederevac & Mitrović, 2006). Zbog toga su svoja istraživanja započeli sa skalama koje su korištene u psihobiološkim ispitivanjima, kao što su skale temperamenta. Iz toga je proizašlo pet alternativnih osobina ličnosti, i instrument za mjerenje istih. Pet alternativnih dimenzija ličnosti su:

-Aktivitet – Obuhvata dvije vrste stavki. Jedna se odnosi na potrebu za generalnom aktivnošću, te nestrpljivost i uznemirenost u situacijama u kojima nepostoji mogućnost da se ta potreba manifestuje. Druga grupa odnosi se na sklonost ka teškim i izazovnim poslovima, i puno energije za posao i druge stvari;

-Agresivnost– Jedna grupa stavki odnosi se na sklonost ka verbalnoj agresivnosti, dok se druge stavke odnose na uvredljivo, neobazrivo ili antisocijalno ponašanje, osvetoljubivost i nestrpljivost sa drugim ljudima;

-Traženje senzacija – obuhvata dva faktora nižeg reda. Jedan se odnosi na impulsivnost, koja podrazumijeva manjak sposobnosti planiranja i reagovanja na impulse brzo, bez prethodnog razmišljanja. Faktor traženja senzacija odnosi se na sklonost ka uzbuđenju i nepredvidim situacijama, kao i potrebu za stalnim promjenama i novinama;

-Neuroticizam– uključuje stavke koje se odnose na emocionalnu uznemirenost, napetost, zabrinutost, strašljivost, opsesivnu neodlučnost, te osjetljivost na kritiku;

-Ekstraverzija – Jedna grupa stavki ove dimenzije u najvećoj mjeri se odnose na uživanje u zabavama i velikom broju prijatelja. Drugi dio stavki usmjeren je na netoleranciju, na socijalnu izolaciju kod ekstraverata i sklonost ka usamljenim aktivnostima kod introverata (Zuckerman, 2002).

Prema alternativnom petofaktorskom modelu osobine ličnosti uključuju i facete. Za svaku od bazičnih osobina ličnosti identifikovana su po četiri faceta. Oni su operacionalizovani subskalama upitnika ZKA PQ (Aluja, Kuhlman & Zuckerman, 2010) i ZKA PQ RF (Aluja et al, 2017). Nazivi faceta i njihovi opisi dati su u tabeli ispod.

Tabela 1. Facete petofaktorskog modela ličnosti (Aluja, Kuhlman & Zuckerman, 2010).

Osobina	Faceta	Opis
Agresivnost	AG1-Fizička agresivnost	Osoba sa visokim skorom može postati veoma agresivna kada se osjeti provociranom ili uvrijeđenom, a ta agresivnost se izražava fizički u vidu udaranja ili šamaranja. Oni koji ostvaruju niske skorove imaju običaj da izbjegavaju konflikte, da izbjegavaju tuče ili fizičke kontakate, čak i kad ih se provocira.
	AG2-Verbalna agresivnost	Ekstremno visoki skorovi su nađeni kod osoba koje su svadljive i koje su iskrene u vezi svojih negativnih osjećanja prema drugima. Subjekti sa niskim skorovima, su prijatniji i obzirniji prema drugima. Čak i ako ih se provocira oni ne uzvraćaju bijesom.
	AG3 – Ljutnja	Osobe sa visokim skorovima se obično lako ljute i ispoljavaju izlive bijesa koji mogu trajati satima ili samo nekoliko momenata. Lako ih je iziritirati, što se može manifestovati internalno ili eksternalno. Osobama sa niskim skorovima je teško naljutiti se ili ostati dugo ljut i generalno su prijatne. Strpljive su i tolerantne kada ih drugi frustriraju i ljute.
	AG4 -Hostilnost	Uvredljivi, svadljivi, i ljudi skloni kritikovanju drugih na ovoj crti ostvaruju visoke, srećni su kada je drugima loše. Niski skorovi, ukazuju na više ljubaznosti, učtivnost i prijatnosti. Ove osobe su povjerljive i odane.
Traženje senzacija	SS1- Traganje za uzbuđenjima i avanturama	Ovaj facet mjeri osobinu koja se odnosi na zainteresovanost za doživljavanje novih uzbuđenja ili avantura, gdje se na jednoj strani nalaze osobe koje su spremne da private fizički rizik u avanturističkim aktivnostima, a na drugoj oni koji nisu skloni traganju za uzbudljivim doživljajima, već teže sigurnom, mirnom životu.
	SS2- Potraga za iskustvom	Osobe čiji je skor na ovoj skali visok, su voljne da dožive nova iskustva, nisu posebno konvencionalni ili formalni već su otvoreni za neuobičajene ideje i iskustva. Subjekti sa niskim skorovima su konvencionalnije i formalnije osobe u svojim navikama i običajima. Preferiraju ono što im je već poznato u odnosu na nepoznatno.
	SS3- Dezinhibiranost	Visoke skorove imaju dezinhibirane i impulsivne osobe koje traže uzbudljive doživljaje i novine u svojim interakcijama sa drugima. Niži skorovi su nađeni kod formalnijih i konvencionalnijih osoba.
	SS4- Osjetljivost na	Osobe sa visokim skorovima ne mogu tolerisati dosadu ili

	dosadu/impulsivnost	periode nametnute nekativnosti. U isto vrijeme impulsivne su i ne pretjerano promišljene, vrlo nestrpljive. Niži skorovi ukazuju na osobe koje su obično opreznije, razumnije i umjerenije. One razmišljaju o svojim odlukama umjesto da djeluju impulsivno.
Aktivitet	AC1- Kompulsivna okupiranost poslom	Ova crta je visoka kod osoba koje su potpuno fokusirane na posao, smatrajući da je to jedna od najvažnijih stvari u životu. Niska je kod ljudi koji imaju ravnodušan stav prema poslu i koji rade svoje poslove zato što moraju.
	AC2- Opšti aktivitet	Mjeri crtu opšteg aktiviteta koja je visoka kod osoba koje vole da su cijelo vrijeme zauzete. Niska je kod osoba koje su „sjedilački tipovi“ koji uživaju jednostavno opuštajući se i ne radeći previše, te uživaju u pasivnim aktivnostima.
	AC3- Uznemirenost	Na jednoj strani kontinuuma nalaze se osobe koje imaju običaj raditi stvari na brzinu ili čak rade nekoliko stvari u isto vrijeme. To su nemirne osobe sa visokim nivoom aktiviteta koje su uvijek u žurbi. Sa druge strane, nalaze se oni kojisu spori i smireni u svim situacijama.
	AC4- Radni elan/energija	Ova skala je dizajnirana za procjenu kapaciteta ili energije kod izvršavanja radnih zadataka. Osobe sa visokim skorovima su pune energije, aktivne i marljive. Osobe sa niskim skorovima, obično su spore i opuštene na poslu, posebno onda kada su bez nadzora.
Ekstraverzija	EX1- Pozitivne emocije	Visoki skorovi su nađeni kod optimističnih osoba zadovoljnih životom. Oni su sretni i vedri i imaju običaj da vide pozitivnu stranu života. Osobe sa nižim skorovima su pesimistični, ogorčeni, potišteni, i nezadovoljni ljudi.
	EX2- Srdačnost	Socijalna toplina opisuje ljubazne i prijatne osobe. Oni su srdačni i prijatni u odnosu sa drugim ljudima. Osobe sa niskim skorovima su uglavnom suprotnih karakteristika i drugi ih najčešće smatraju hladnim i bez prevelike veznosti za druge.
	EX3- Egzibicionizam	Ova faceta je izražena kod osoba koje vole da budu u centru pažnje na zabavama, na sastancima ili drugim grupnim aktivnostima. Skloni su šali i zabavljanju drugih ljudi. Oni sa nižim skorovima su osobe koje obično ne pričaju puno već puštaju druge da vode konverzaciju, rijetko se šale ili preuzimaju inicijativu.
	EX4- Socijabilnost	Viši skoroviopisuju socijalno aktivne osobe, koji vole biti u grupi, ljudi sa kojima je jednostavno razgovarati i veoma su prijateljski nastrojeni. Oni sa nižim skorovima preferiraju samostalne aktivnosti. Osjećaju se neprijatno

		kada su u društvu mnogo ljudi, više vole biti sami ili pak sa jednim ili vrlo malo prijatelja, pa preferiraju male zabave ili večere.
Neuroticizam	NE1- Anksioznost	Subjekti sa ekstremno visokim skorovima često osjećaju napetost bez ikakvog posebnog razloga. To su nemirni i nervozni ljudi, često zabrinuti zbog nevažnih stvari. Osobe sa niskim skorovima su emocionalno smirene, stabilne i sigurne.
	NE2- Depresivnost	Ova faceta opisuje osobe koje su većinu vremena uglavnom tužne i depresivne i donekle pesemistične u pogledu života. Osobe sa niskim skorovima obično su optimistične i sretne, ili barem zadovoljne uz opšte pozitivno raspoloženje.
	NE3- Zavisnost	Osobe sa visokim skorovima obično su emocionalno prezavisne od drugih ljudi sa kojima su bliske, sumnjaju same u sebe i koje nisu sposobne da samostalno donose odluke. Moraju se osjećati voljenim i žude za ljubavlju drugih. Na nižim skorovima su samodovoljne, nezavisne osobe, koje znaju šta žele i koje ne zavise od drugih. One ne brinu o tome šta drugi ljudi misle, sigurni su u sebe i ne zavise od savjeta drugih.
	NE4- Nisko samopouzdanje	Osobe sa visokim skorovima obično imaju negativan self-koncept, te tako misle da su drugi bolji ili kompetentniji nego oni sami. Nesigurni su, sa malo samopoštovanja i generalno nezadovoljni sa sobom. Niski skorovi ukazuju na visoku samouvjerenost, pozitivan self-koncept, osjećaju se sposobnim i sigurnim u sebe.

Zuckerman i njegovi saradnici (Zuckerman, Kuhlman, Joireman, Teta& Kraft,1993) su poredili strukturalne modele ličnosti, gdje se pored modela Velikih tri i Velikih pet, našao i model Alternativni pet. Oni su empirijski utvrdili da, i pored njihovih razlika, glavni činioci svih modela ukazuju na veliku konvergenciju između njih, naročito dva modela sa pet faktora. Prema tome, u našem istraživanju nastojaće se ispitati povezanost opraštanja sa sledećim dimenzijama ličnosti: Aktivitet, Agresivnost, Traženje senzacija, Neuroticizam, i Ekstraverzija.

Sa porastom istraživanja o opraštanju, ono se dovodilo u vezu sa mnogim konstruktima iz oblasti psihologije, između ostalog i sa nekoliko crta ličnosti. Osobe koje su sklone opraštanju za razliku

od onih koje nisu, odlikuje manje negativnih emocija kao što su anksioznost, depresija i hostilnost. Osobe sklone opraštanju su manje narcistične, manje ljutite i pasivno agresivne, ali i manje neurotične (McCullough & Witvlet, 2002). U pogledu „velikih pet“ osobina ličnosti, pronađene su visoke korelacije sa dimenzijama prijatnosti i neuroticizma (McCullough & Witvlet, 2002). McCullough (2001) je smatrao da bi veliki niz pronađenih osobina ličnosti bilo korisno svesti na manji skup faktora višega reda. Na taj način je dobio odgovor na pitanje kakva je ličnost osoba koja je sklona opraštanju. Prema njegovim nalazima, opraštanje je najviše povezano sa dimenzijama prijatnosti i emocionalne stabilnosti (McCullough, 2001). Prijatnost je dimenzija ličnosti koja u sebi nosi osobine poput altruizma, empatije, brige i velikodušnosti. Osobe sa ovom crtom ličnosti imaju tendenciju da održavaju i unaprjeđuju svoje interpersonalne odnose, i u istim doživljavaju manje sukoba nego što je to slučaj sa manje prijatnim osobama. Teoretičari i istraživači iz oblasti ličnosti odavno su utvrdili da su osobe sa crtom prijatnosti rangiraju visoko na mjerama opraštanja, a nisko na mjerama osvetoljubivosti (McCullough, 2001). Emocionalna stabilnost je dimenzija ličnosti koja podrazumijeva nisku ranjivost na negativna iskustva i negativne emocije. Emocionalno stabilne ličnosti imaju tendenciju da budu manje emocionalno preosjetljivi, manje promjenljivog raspoloženja. Nekoliko studija je potvrdilo da i emocionalne stabilne osobe postižu visoke vrijednosti na mjerama sklonosti opraštanju, od manje emocionalno stabilnih ličnosti (McCullough, 2001). U svom istraživanju o povezanosti pozitivnih psiholoških karakteristika i interpersonalnog opraštanja Rey i Extremera (2014) potvrdili su prethodno navedene stavke. U istraživanju su koristili TRIM skalu, te su rezultati korelacione analize pokazali da su veća prijatnost, savjesnost, zahvalnosti i optimizam, a smanjen neuroticizam, značajno povezani sa smanjenom motivacijom za osvetom. Sa druge strane, prijatnost je negativno povezana sa motivacijom da se izbjegava osoba koja je nanijela štetu odnosu (Rey & Extremera, 2014). Sa motivacijom ka izbjegavanju povezana je i smanjena otvorenost, a povišene vrijednosti neuroticizma i hostilnosti (Maltby et al., 2008). Postoje i razlike u osobinama ličnosti kod dispozicionog opraštanja i opraštanja u određenoj situaciji. (Exline et al, 2004) Tako su autori pronašli da je opraštanje kao dispozicija povezano sa visokom prijatnosti, višom ekstraverzijom, savjesnošću i otvorenošću, te niskim neuroticizmom. Kada je u pitanju opraštanje u specifičnim situacijama, korištene su skorovi sa TRIM skale, koji se odnose na motivaciju ka neopraštanju. Ovi skrovi su bili povezani sa nižom otovorenošću ka iskustvu i

nešto višom ekstraverzijom. Motivacija ka neopraštanju nije bila povezana sa dimenzijom prijatnosti (Exline et al, 2004) Dalja istraživanja uočila su da osobine ličnosti koje smo pomenuli, imaju uticaj na opraštanje i kada protekne duže vremena od negativnog događaja (Moltby et al, 2008). Maltbi (2008) je sa svojim saradnicama potvrdio da su prethodno navedene crte ličnosti povezane sa sklonošću ka opraštanju u periodu nakon što je narušen interpersonalni odnos. Međutim, neuroticizam, a naročito hostilnost, i nakon dvije i po godine pojavljuju se kao važni prediktori izbjegavanja i osвете. (Maltby et al, 2008) Ovi rezultati nam govore da crte ličnosti iz petofaktorskog modela ne predviđaju samo nivo opraštanja u vrijeme negativnih dešavanja, nego i nakon dvije i po godine. Ovo je znatna količina vremena daje još jednu potvrdu da ličnost ima određeni udio u procesu opraštanja. (Maltby et al, 2008) Pregledom literature uočilo se da su istraživanja na ovu temu uglavnom koristila skale ličnosti koje se temelje na modelu Velikih pet osobina ličnosti. Shepard i Belicki (2008) su, za razliku od mnogih, ispitali povezanost opraštanja i ličnosti koristeći HEXACO model. Rezultati njihovog istraživanja istaklo je prijatnost kao nasnažniji prediktor opraštanja, te tako potvrđuje nalaze drugih autora. (Shepard & Belicki, 2008). S obzirom da prijatnost u HEXACO modelu sadrži temperamentnost i razdražljivost koji su u petofaktorskom modelu u sklopu neuroticima. Zbog toga crta emocionalnosti nije imala veliki značaj u predikciji kao što je to imao neuroticizam u prethodnim istraživanjima. Ipak, kada je u pitanju faktor emocionalnosti, faceta anksioznosti je bila najjači prediktor opraštanja (Shepard & Belicki, 2008). Mjere iskrenosti-poniznosti su, takođe, povezane sa opraštanjem. Značajna povezanost pronađena je i sa ekstraverzijom, pri čemu je najveći doprinos ovom odnosu daje živahnost. Povezanost između opraštanja i društvenosti u ovom istraživanju nije bila dosljedna, ali su zato, neočekivano, pronađene korelacije sa oprežnošću i marljivošću kao dijelovima faktora savjesnosti (Shepard & Belicki, 2008).

PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Iz uvodnog dijela možemo uočiti da postoji veliki broj istraživanja koji dovode u vezu opraštanje sa obrascima afektivne vezanosti, ali i sa različitim osobinama ličnosti. Mnogi istraživači ukazuju na pozitivnu povezanost sklonosti ka opraštanju sa sigurnim obrascem afektivne

vezanosti (Webb et al, 2006; Lawler Row et al, 2006; McCullough et al, 1998). Postoji razlika u sklonosti ka opraštanju kod osoba sa sigurnim i nesigurnim obrascem, međutim, nije pronađena razlika između pojedinih obrasaca negativnog atačmenta (Webb et al, 2006). Sa druge strane, postoje i istraživanja koja govore u prilog povezanosti opraštanja sa crtama ličnosti, a ponajviše se tu ističu prijetnost i neuroticizam (McCullough & Witvlet, 2002; Maltby et al, 2008; Rey & Extremera, 2014). Međutim, na našim prostorima koncept opraštanja nije istraživao u velikoj mjeri, a još manje njegova povezanost sa drugim varijablama. Štaviše, ovim istraživanjem, po našem saznanju, prvi put se koristi instrument za ispitivanje motivacije ka opraštanju na našem kulturno-jezičkom prostoru. Pored toga, za razliku od istraživanja koja smo vidjeli u uvodnom dijelu, ovdje će za ispitivanje ličnosti biti primjenjen model Alternativnih pet osobina ličnosti. Za razliku od modela ličnosti kao što su Velikih pet ili Hexaco, model Alternativnih pet je rijetko korišten u ovom kontekstu. Prema tome, ovim istraživanjem će se proširiti dosadašnji nalazi i dobiti nove informacije o partnerskim odnosima na ovim prostorima, njihovoj ličnosti i sklonosti ka opraštanju. Tačnije, ovo istraživanje pokušaćemo da odgovori na sljedeća pitanja:

-Da li su i na koji način osobine ličnosti iz modela Alternativnih pet povezane sa sklonosti ka opraštanju?

-Kako su obrasci afektivne vezanosti povezani sa sklonosti ka opraštanju?

- Kakva je priroda uloge osobina ličnosti u moderiranju odnosa obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju?

- Da li karakteristike i kvalitet odnosa ima uticaj na sklonost ka opraštanju?

CILJ ISTRAŽIVANJA

Teorijski cilj ovog istraživanja jeste ispitati sklonost ka opraštanju kod odraslih osoba u partnerskim odnosima, u kojoj mjeri su osobine ličnosti povezane sa tom sklonošću, te prirodu veze opraštanja sa obrascima afektivne vezanosti. Takođe, cilj je ispitati koji od stilova afektivne vezanosti je skloniji ka opraštanju.

Rezultati ovog istraživanja mogli bi se na različite načine iskoristiti i u praksi. Za početak, s obzirom na mali broj istraživanja koji ispituju opraštanje, ovo istraživanje bi moglo poslužiti kao osnova za proširenje interesovanja za ovaj konstrukt. I nalazi ovog, i potencijalnih budućih ispitivanja, mogu da se primjene u različitim psihoterapijskim programima. Izučavanjem opraštanja, koje crte ličnosti utiču na češće opraštanje, kako osobe sa svojim obrascem afektivne povezanosti doživljavaju i praktikuju oprost su stavke koje mogu donijeti izmjene u postojećoj psihoterapiji, i donijeti neki novi pogled na međuljudske odnose. Njihov značaj se, naročito, može uočiti u porodičnim i bračnim savjetovalištim.

Hipoteze:

H1- Pretpostavlja se da postoje razlike u sklonosti opraštanju između ispitanika sa različitim dominantnim obrascima partnerske afektivne vezanosti. Preciznije rečeno, ispitanici sa sigurnim obrascem afektivne vezanosti trebali bi pokazivati veću sklonost opraštanja partnerima s kojima su u vezi/braku, dok bi osobe sa nesigurnim obrascem afektivne vezanosti (preokupirani, izbjegavajući, bojažljivi) trebale da pokazuju manju sklonost opraštanju. - Rezultati istraživanja Webove i saradnika (2006) govore o značajnoj pozitivnoj povezanosti sigurnog obrasca sa opraštanjem, te negativnoj povezanosti svih negativnih obrazaca atačmenta sa opraštanjem. Ovakve nalaze kasnije potvrđuje i Yaben (2009). Govoreći u terminima TRIM skale, atačment nije povezan sa sklonošću ka osveti (Lawler Row et al, 2006). Međutim, kada je u pitanju motivacija za izbjegavanjem osobe koja nas je povrijedila, osobe sa nesigurnim obrascima atačmenta izražavaju veći stepen izbjegavanja od osoba sa sigurnim atačmentom (Lawler Row et al, 2006). I ovi nalazi ukazuju da postoji razlika u povezanosti različitih obrazaca afektivne vezanosti i opraštanja, i na taj način predstavljaju osnovu samoj hipotezi.

H2 – Pretpostavlja se da postoji povezanost sklonosti ka opraštanju sa osobinama ličnosti Zuckermanovog petofaktorskog modela. U konkretnijem smislu, pretpostavlja se da je sklonost ka opraštanju pozitivno povezana sa niskim neuroticizmom, niskim aktivitetom, niskim traženjem senzacija, niskom agresivnošću i visokom ekstraverzijom. - Povezanost

opraštanja i crta ličnosti uglavnom se zasnivalo na provjeravanju modela Velikih pet. Sumirajući niz istraživanja McCullough (2001) je zaključio da je opraštanje najviše povezano sa crtama prijetnosti i emocionalne stabilnosti. Osobe koje odlikuje visoka prijetnost i visoki stepen emocionalne stabilnosti, visoko se rangiraju na mjerama opraštanja (McCullough, 2001). Detaljnije, veća prijetnost i savjesnost, a smanjen neuroticizam pozitivno su povezani sa smanjenom motivacijom za osvetom (Rey & Extremera, 2014). Sa druge strane, motivacija za izbjegavanjem je negativno povezana sa prijetnošću (Rey & Extremera, 2014), zatim sa smanjenom otvorenošću, i povišenim vrijednostima neuroticizma i hostilnosti (Maltby et al, 2008). S obzirom da ZKA-PQ skala (Aluja, Kuhlman & Zuckerman, 2010; prema Aluja et al, 2017) prema našim saznanjima nije korištena pri ispitivanju konstrukta opraštanja, ova hipoteza zasniva se na paraleli između prethodno navedenih nalaza sa Velikih pet i dimenzija Alternativnog modela. Ispitujući povezanost crta ličnosti i skorova na TRIM skali, Exline i saradnici (2004) su pronašli da su skorovi neopraštanja povezani sa marginalno povišenom ekstraverzijom, i to samo kada je u pitanju opraštanje specifičnog događaja. Generalno, ekstraverzija je u većem broju istraživanja pozitivno povezana sa opraštanjem, posebno njene facete živahnosti (Shepard & Belicki, 2008), te toplina i pozitivne emocije (Ross et al, 2004).

H3 – Pretpostavlja se da postoji značajna medijaciona uloga osobina ličnosti u definisanju odnosa između obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju -Veza između atačmenta, opraštanja, čak i drugih konstukata, može da leži u samoj osnovi strukture ličnosti (Burnette et al., 2009). Postoje nalazi da je orijentacija atačmenta povezana sa prijetnošću, neuroticizmom i esktraverzijom (Shaver & Brenan, 1992), a upravo su to crte ličnosti koje su prediktori opraštanja (Maltby, Macaskill & Day, 2001). Maltbi je sa saradnicima (Maltby et al., 2008) utvrdio da je hostilnost, kao faceta neuroticizma, a koja je povezana sa dimenzijom anksioznosti kod atačmenta, prediktor neopraštanja čak i nakon dvije i po godine od lošeg događaja (nevjere, svađe, itd). Ovi nalazi daju osnovu za detaljnije ispitivanje uloge osobina ličnosti u odnosu između atačmenta i opraštanja.

H4 – Pretpostavlja se da postoji značajan uticaj varijabli koje se tiču kvaliteta partnerskog odnosa na sklonost ka opraštanja patneru -Opraštanje u partnerskim vezama može biti pod uticajem i mnogih drugih faktora koji se tiču samog kvaliteta veze, njihove percepcije odnosa, ali

i prevare. Postoje nalazi koji ukazuju da muškarci prevaru percipiraju više u seksualnom kontekstu, dok žene prevaru posmatraju ne samo kao seksualni čin, već i emocionalno nevjerstvo (Urooj & Anjum, 2015). Povezano s tim, Shackelford i njegovi saradnici (2002) ukazuju na činjenicu da muškarci teže opraštaju od žena, ali seksualnu prevaru, dok žene teže opraštaju emocionalnu prevaru. U ovom istraživanju ispitaće se stav ispitanika isključivo po pitanju seksualne prevare. Sve veći broj istraživanja govori da se žene i muškarci ne razlikuju u stepenu tj. frekvenciji nevjerstva (Oliver & Hyde, 1993). Nevjerstvo je povezano i sa crtama ličnosti, konkretno niskom prijatnošću i niskom savjesnošću (Schmitt & Buss, 2000). Osobe sa visokim skorovima na skalama prijatnosti i savjesnosti su više uključene u odnos, što znači manju vjerovatnoću da će prevariti svog partnera (Schmitt & Buss, 2000). Zbog ovih nalaza značajno bi bilo ispitati da li i u kojoj mjeri pomenute varijable utiču na sklonost ka opraštanju prevare. Pored toga, korisnisu nalazi o tome da postoji značajna pozitivna povezanost zadovoljstva brakom i tendencije ka opraštanju (Kachadourian, Fincham & Davila, 2004; Allemand et al, 2007; Schumann, 2012). Nalazi o povezanosti dužine trajanja braka ili partnerske veze i opraštanja su kontradiktorna, te se u jednim ne pronalazi povezanosti između ovih varijabli (Orthinkel et al., 2008), dok u drugim ta povezanost postoji (Thompson et al., 2005). Pored kvalitete i dužine braka, ispitaće se i uticaj broja partnerskih veza. Međutim, ponekada faktori kao što su metod, učestalost varanja i izvinjenje, može da promijeni proces opraštanja kod oba pola (Gunderson & Ferrari, 2008). Gunderson & Ferrari (2008) otkrivaju kako će proces opraštanja kod oba pola trajati kraće ukoliko se prevara dogodila jednom i ukoliko se partner izvinio za svoj postupak. A mi ćemo uzeti u obzir učestalost opraštanja u partnerskoj vezi.

METOD

Nacrt

Ovo istraživanje zasniva se na samoprocjeni ispitanika na 4 upitnika, što ga čini kvantitativnim, anketnim istraživanjem. Kvantitativno istraživanje ima prednosti u smislu vremenske efikasnosti, te lakšem sakupljanju većeg broja ispitanika. Zbog navedenih stavki, kvantitativno istraživanje više pogoduje ispitivanju ovog problema, nego istraživanje kvalitativnog tipa.

Variable

Motiv za opraštanje – zavisna, numerička varijabla. Predstavljena je kroz skorove na dvije subskale koje mjere motiv ka izbjegavanju osobe koja je nanijela bol, i težnju ka osveti. Niski skorovi na pomenutim subskalama govore u prilog veće sklonosti ka opraštanju onima koji su nas povrijedili.

Stil afektivne vezanosti – nezavisna, kategorička varijabla. Postoje četiri kategorije: sigurni obrazac, nesigurni/izbjegavajući obrazac, nesigurni/preokupirani obrazac i nesigurni/bojažljivi obrazac, a dominantni obrazac je određen ispitanikovom samoprocjenom na RQ skali.

Alternativnih pet osobina ličnosti – nezavisna, numerička varijabla. Operacionalizovana kroz skorove na ZKA skali, koji obuhvata pet dimenzija: Aktivitet, Agresivnost-Hostilnost, Neuroticizam-Anksioznost, Impulsivno traženje senzacija i Socijalabilnost.

Populacija i uzorak

Populacija na koju se želi generalizovati rezultati ovog istraživanja su odrasle osobe u zreлом životnom dobu, koji su imali, ili imaju, ulogu partnera i/ili roditelja. Generalno, na ovim prostorima malo je podataka o procesu opraštanja, stoga bi ovi nalazi pomogli u boljem razumijevanju onih ličnosti koje su sklone opraštanju i onih koje to nisu, ali i kako se sve to odražava na partnerske odnose. Uzorak je prigodni i čini ga ukupno 259 (pri čemu su vidno nevalidni upitnici odbačeni) osoba koje su starije od 24 godina, u braku su i ostvareni su u ulozi roditelja. Broj ispitanika je nešto veći od planiranog izračunatog statističkim programom G*Power 3 (Faul, Erdfelder, Lang, & Buchner, 2007), i uključuje nekoliko ispitanika ispod 30 godina starosti, kao prvobitne donje granice. S obzirom da je mali broj ovih ispitanika ispunjavao ostale uslove, i kako su validno popunili upitnik, nisu isključeni iz obrade. U tabeli 2 imamo prikaz uzorka prema polu i godinama starosti.

Tabela 2. Distribucija uzorka prema polu i godinama starosti

		Pol		Ukupno:
		Muški:	Ženski	
Starost	24-29	2	10	12
	30-39	34	85	119
	40-49	23	56	79
	50-59	13	32	45
	60+	2	2	4
Ukupno:		74	185	259

Iz tabele možemo vidjeti da 2/3 uzorka čine žene, te da je najveći broj ispitanika pripada starosnoj grupi od 30 do 39 godina. 12 ispitanika ima manje od 30 godina, dok najstariju grupu čine 4 ispitanika koja imaju 60 i više godina.

Instrumenti

U ovom istraživanju su korištena 4 instrumenta:

-Upitnik socio-demografskih podataka - Upitnik je formulisan od strane autora istraživanja. Sastoji se od ajtema kojima će se dobiti podaci o polu, starosti ispitanika, dužini i kvalitetu njihovog braka, broju djece stečenih u braku i drugim podacima relevantnim za pitanje kojim se istraživanje bavi.

- Relationship Questionnaire (RQ; Bartholomew i Horowitz, 1991)–Upitnik namijenjen procjeni partnerske vezanosti se sastoji od Intrument se sastoji od četiri opisa, koji odgovaraju svakom obrascu afektivne vezanosti. Riječ je o četiri obrasca afektivne vezanosti: sigurni obrazac, izbjegavajući obrazac, preokupirani obrazac i bojažljivi obrazac. Ispitanici biraju jedan opis koji ih, po njihovom mišljenju najbolje opisuje, a zatim svaki opis rangiraju na skali od 1 do 7. Pouzdanost skala kroz istraživanja je zadovoljavajuća (Backström& Holmes, 2001;Guédeney, Fermanian, & Bifulco, 2008; Sümer & Güngör, 1999.)

- Personality Questionnaire (ZKA-PQ-SF) - Instrument za provjeru ličnosti kojeg su formirali Aluja, Kuhlman i Zuckerman (2010; prema Aluja et al., 2017) . U pitanju je novija verzija ZKPQ upitnika, koji mjeri 5 dimenzija Modela alternativnih pet. Tu ubrajamo: Agresivnost, Aktivitet, Traženje senzacija, Ekstraverziju i Neuroticizam. U našem istraživanju koristiće se skraćena verzija novijeg ZKA-PQ upitnika i sastoji se od 80 ajtema. Ispitanici odgovaraju na ajteme putem četverostepene Liketove skale. Provjera skraćene skale je pokazala zadovoljavajuću pouzdanost (prosječne vrijednosti Cronbachovog koeficijenta pouzdanosti oko .75) (Aluja et al., 2017). Takodje, instrument je pokazao dobru diskriminativnu i konvergentnu validnost (Aluja et al., 2017).

- Forgiveness Scale (TRIM) - Upitnik, čiji je autor McCullough sa saradnicima (1998), koji mjeri motivacionu osnovu opraštanja sastoji se od 12 ajtema, koji su podijeljeni u dvije skale: Izbjegavanje i Osvetoljubivost. Istraživanja autora upitnika govore u prilog visokoj internoj konzistenciji, te dobroj diskriminativnoj i konvergentnoj valjanosti (McCullough & Witvliet, 2002). Kako ovaj instrument, prema našim saznanjima, još uvijek nije upotrebljivan na našem kulturno-jezičkom prostoru, izvršeno je njegovo prevođenje i psihometrijska analiza.

Postupak

Podaci su prikupljani tehnikom papir-olovka. Svim ispitanicima bilo je objašnjeno u koju svrhu će se koristiti podaci dobijeni istraživanjem. Posebno su istaknuta prava o povjerljivosti podataka i činjenica da se od ispitanika neće zahtijevati individualne istorije eventualnih prevara. Zbog osjetljivosti teme istraživanja, da bi se ostvario bolji kontakt ispitanika sa istraživačem, odabrana je tehnika papir-olovka. Ostvarujući lični kontakt sa ispitanicima, objašnjavajući im postupak i prava, pridonijelo je većoj motivaciji ispitanika, ali i sigurnost istraživača u ispravno ispunjavanje upitnika. Ispitanicima je dato neograničeno vrijeme i privatnost za ispunjavanje upitnika. Ispitivanje se najčešće obavljalo u domu ispitanika ili istraživača. Istraživanje je bilo anonimno, što se takođe naglašavalo kako bi ispitanici bili spremniji za učešće, ali i iskreniji prilikom odgovaranja. Anonimnost, pretpostavka je, doprinosi i izbjegavanju društveno prihvatljivih odgovora.

Obrada podataka

Za obradu podataka koristiće se metode deskriptivne statistike, kako bi dobili opisne pokazatelje uzorka i posmatranih varijabli. Za ispitivanje povezanosti između sklonosti ka opraštanju i crta ličnosti, kao i sklonosti ka opraštanju i stila afektivne vezanosti, koristiće se korelaciono-regresione tehnike. Ovim postupkom dobiće se informaciju o smjeru i jačini te povezanosti. Kako bi dobili više informacija o mogućim međuodnosima pomenutih varijabli, u obradi će se koristiti i postupci medijacione i regresione analize.

REZULTATI

Psihometrijska analiza prevoda upitnika TRIM-12

Jedan od zadataka ovog rada bio je i validacija prevoda skale Trim-12 (McCullough et al., 1998). Obzirom na činjenicu da se skala i njene procjene motiva dovode u vezu sa procjenama osobina ličnosti i afektivne vezanosti i da se njihovi odnosi interpretiraju, a da pri tome skala nije provjeravana u našoj državi bilo je neophodno prvo razmotriti njene metrijske karakteristike. U dijelu koji slijedi su predstavljene psihometrijske karakteristike upitnika Trim-12.

Prvo su razmotrene mjere deskriptivne statistike i psihometrijske karakteristike skala MI i MO, kao i parametri za njihove stavke. U okviru provjere dimenzionalnosti upitnika Trim-12 je prvo korištena analiza glavnih komponenti. Naime, za obe provjereno je da li se mogu predstaviti jednom dimenzijom. Nakon toga je primijenjena konfirmatorna faktorska analiza sa ciljem provjere dimenzionalnosti upitnika.

Analiza deskriptivnih parametara upitnika TRIM-12.

U tabeli ispod (broj 3) su prikazane mjere deskriptivne statistike za skorove ispitanika na skalama MI i MO. Od parametara su razmotrene aritmetička sredina i standardna devijacija,

skjunis i kurtosis kao mjere odstupanja od normalne raspodjele, raspon skorova i pouzdanost skala.

Tabela 3. Mjere deskriptivne statistike za skale MI i MO

	MI	MO
M	24.59	11.66
SD	6.43	4.71
S	-.433	.614
K	-.288	-.141
Min	7	5
Max	35	25
α	.84	.81

U prvom redu treba navesti da ove skale upitnika TRIM-12 imaju zadovoljavajuću pouzdanost, bez obzira na činjenicu da se radi o vrlo malim skupovima stavki. Pouzdanost izražena Cronbachovim α koeficijentom iznosi .81 za skalu MO, i .84 za skalu MI. Vrijednosti skjunisa i kurtozisa kao parametara horizontalnog i vertikalnog odstupanja od normalne raspodjele za obe skale su u okviru preporučenih vrijednosti i ne pokazuju nikakvo odstupanje od normalne raspodjele (Kaplan, 1988).

Tabela 4. Mjere deskriptivne statistike stavki skala MI i MO

		M	SD	S	K	Rit	Alphaid
MI	TRIM2	3.59	1.227	-.763	-.337	.563	.819
	TRIM4	3.06	1.402	-.051	-1.246	.578	.818
	TRIM5	3.97	1.181	-1.150	.536	.522	.825
	TRIM7	3.77	1.232	-.799	-.359	.592	.815
	TRIM8	3.42	1.250	-.422	-.831	.646	.807
	TRIM10	3.15	1.427	-.106	-1.286	.575	.818
	TRIM12	3.63	1.304	-.577	-.817	.654	.805
MO	TRIM1	2.57	1.311	.413	-.939	.623	.765

TRIM3	1.61	.936	1.892	3.688	.448	.813
TRIM6	3.09	1.382	-.098	-1.232	.596	.775
TRIM9	2.05	1.272	1.026	-.023	.624	.764
TRIM11	2.35	1.301	.631	-.724	.706	.737

Prema deskriptivnim parametrima se ističe stavka TRIM3 na kojoj je prosječan skor primjetno niži nego na svim ostalim stavkama. Od parametara odstupanja se na skali MI primjećuju značajna vertikalna odstupanja od normalne raspodjele. Negativne vrijdnosti skjunisa za stavke TRIM2 ($S = -.763$) i TRIM10 ($S = -.106$) ukazuju na ujednačeniju raspodjelu skorova duž cijele skale. Negativne vrijednost skjunisa za stavku TRIM5 ($S = -1.150$) ukazuje na značajno pomjeranje prema višim skorovima na skali Motiva izbjegavanja. Na skali MO stavke TRIM3 ($S = 1.892$) i TRIM9 ($S = 1.026$) imaju vrijednosti skjunisa koje, prema kriteriju $S < 2$ (Kaplan, 1988), pokazuju značajno odstupanje od normalne raspodjele. U ovom slučaju se radi o značajnom pomjeranju skorova ka nižim vrijednostima. Visoka pozitivna vrijednost kurtozisa na stavci TRIM 3 ($K = 3.688$) pokazuje vrlo izduženu raspodjelu, dok negativna vrijednost za stavku TRIM6 sugerše platokurtičnu raspodjelu skorova. Sve vrijednosti koeficijenta korigovane ajtem-total korelacije kao pokazatelja diskriminativnosti stavki su vrlo visoke i zadovoljavajuće u okviru obe skale. U posljednjoj koloni vrijednosti pokazuju da sve stavke daju relativno ujednačen doprinos zadovoljavajućoj pouzdanosti skala MI i MO.

Analiza prve glavne komponente skale MI.

Prva Hotelingova glavna komponenta skale MI objašnjava 50% ukupne varijanse, a scree test jasno sugerše samo jednu značajnu dimenziju. Sve stavke ostvaruju visoke veze sa glavnom komponentom. Na osnovu dobijenih rezultata možemo reći da prva glavna komponentaskale MI nazadovoljavajućinačin predstavlja njen ukupan sadržaj. Stavka TRIM5 ostvaruje nešto nižu korelaciju sa prvom glavnom komponentom skale MI u odnosu na ostale stavke. Pored toga, prva glavna komponenta skale ostvaruje vrlo visoku korelaciju sa sumacionim skorom MI ($r=.99, p<.01$).

Tabela 5. Komunalitet i struktura prve glavne komponente skale MI

	Komunalitet	Struktura I GK
2TRIM	.476	.690
4TRIM	.487	.698
5TRIM	.414	.643
7TRIM	.522	.723
8TRIM	.585	.765
10TRIM	.491	.701
12TRIM	.588	.767

Analiza prve glavne komponente skale MO.

Prva Hotelingova glavna komponenta skale MO u objašnjenje ukupne varijanse učestvuje sa 57%. Scree test jasno ukazuje na postojanje samo jedne značajne dimenzije. Sve stavke ostvaruju visoke veze sa glavnom komponentom. Najvišu korelaciju sa prvom glavnom komponentom ostvaruje stavka TRIM11. Dobijeni rezultati ukazuju da prva glavna komponenta skale MO adekvatan represent grupe indikatora pod nazivom motiv osvete. Dodajmo da prva glavna komponentai skale MO ostvaruje maksimalnu korelaciju sa sumacionim skorom ($r=1.00$).

Tabela 6. Komunalitet i struktura prve glavne komponente skale MO

	Komunalitet	StrukturaI GK
1TRIM	.597	.772
3TRIM	.376	.613
6TRIM	.565	.752
9TRIM	.608	.780
11TRIM	.703	.838

Korelacija između prvih glavnih komponenti skala MI i MO je sa ostvarenom vrijednosti od $r=.375$ statistički značajna na nivou $p<.01$. Po svojoj vrijednosti je vrlo bliska registrovanoj korelaciji između sumacionih skorova skala koja je iznosila $r=.378$ ($p<.01$).

Na osnovu ukupnih rezultata dobijenih analizom glavnih komponenti skala MI i MO, možemo zaključiti da obe skale imaju dobro definisan prvi glavni predmet mjerenja.

Konfirmatorna faktorska analiza.

Faktorska struktura skale TRIM-12, je provjerena je konfirmativnom faktorskom analizom uz pomoć metode maksimalne vjerodostojnosti. Za procjenu saglasnosti, odn. „fita“ modela korišteni su slijedeći indikatori: hi-kvadrat (χ^2), odnos hi-kvadrata i stepena slobode (χ^2/df), indeks normiranog slaganja (TLI), komparativni indeks slaganja (CFI), korijen iz prosjeka kvadriranih standardizovanih reziduala (SRMR) i korijen prosječne kvadrirane greške aproksimacije (RMSEA) (Kline, 2010).

Tabela 7. Faktorska zasićenja

TRIM2	.629	
TRIM4	.617	
TRIM5	.557	
TRIM7	.683	
TRIM8	.731	
TRIM10	.637	
TRIM12	.712	
TRIM1		.689
TRIM3		.507
TRIM6		.687
TRIM9		.699
TRIM11		.812

Tabela 8. Test saglasnosti sa modelom

χ^2	df	P
194	53	<.001

Tabela 9. Mjere saglasnosti modela

RMSEA 90% CI							
CFI	TLI	SRMR	RMSEA	Lower	Upper	AIC	BIC
0.873	0.842	0.0688	0.101	0.0861	0.117	9348	9480

Indikatorima dobrog fita smatraju se vrijednost $\chi^2/df \leq 3$, GFI, NFI i CFI vrijednosti $> .90$, vrijednost RMSEA $< .10$ i vrijednost SRMR $< .08$ (Kline, 2005). Dobijeni rezultati (Tabele 8 i 9) pokazuju da su empirijski podaci saglasni s pretpostavljenim modelom u odnosu na parameter RMSEA i SRMR skor (Kline, 2005). Sa druge strane vrijednost dobijenog odnosa hi-kvadrata i stepena slobode (χ^2/df) je viša od preporučene vrijednosti, dok komparativni indeks slaganja (CFI) imaju vrijednosti nižu od preporučene.

Na osnovu ukupnih dobijenih rezultata analize psihometrijskih karakteristika upitnika TRIM ne možemo biti u potpunosti zadovoljni. Mjere deskriptivne statistike i pouzdanost skala korespondiraju sa rezultatima prethodnih validacionih studija. Koeficijentima pouzdanosti i sadržajem prvih glavnih komponenti skala MI i MO su zadovoljavajući i pokazuju robustne prve glavne predmete mjerenja. Kao zasebne mjere motiva izbjegavanja i motiva osvete obe skale se mogu prihvatiti kao valjane. Međutim, parametri saglasni sa modelom u okviru konfirmatorne analize nisu dali punu potvrdu zasnovanost dvofaktorskog modela. Drugim riječima, upitnik će biti potrebno provjeravati na novim uzorcima, i dodatno analizirati sadržaj određenih stavki, kao što je stavka TRIM3, koja ima najviše vrijednosti odstupanja skorova od normalne raspodjele.

Razlike u izraženosti osobina ličnosti kod različitih obrazaca afektivne vezanosti

Prije ključnih analiza za provjeru postavljenih hipoteza, odlučili smo provjeriti odnos između samih osobina ličnosti i obrazaca afektivne vezanosti. Osnovu ovog ispitivanja čini pretpostavka da su pojedine osobine ličnosti različito izražene kod različitih obrazaca. Samim tim, dobijene relacije možemo iskoristiti za lakše tumačenje daljih analiza u kojima provjeravamo odnos ovih konstrukata sa opraštanjem. U cilju ispitivanja razlika u izraženosti osobina ličnosti između četiri obrasca afektivne vezanosti, korištena je jednofaktorska analiza varijanse (Tabela 10).

Tabela 10. Razlika u izraženosti crta ličnosti kod različitih obrazaca afektivne vezanosti

Zavisna promjenljiva		M	SD	Suma kvadrata	Df	M kvadrata	F	P
NE1	Sigurni	7.97	2.55	191.59	3	63.86	8.76	.000
	bojažljivi	8.54	2.15					
	preokupirani	10.42	3.12					
	izbjegavajući	8.39	3.06					
NE2	Sigurni	8.40	2.52	225.76	3	75.25	10.64	.000
	bojažljivi	8.95	2.85					
	preokupirani	11.05	3.18					
	izbjegavajući	8.66	2.54					
NE3	Sigurni	9.52	2.55	250.88	3	83.63	13.86	.000
	bojažljivi	9.77	2.41					
	preokupirani	12.02	2.37					
	izbjegavajući	8.80	2.18					
NE4	Sigurni	9.03	1.89	98.20	3	32.73	8.66	.000
	bojažljivi	9.23	2.29					
	preokupirani	10.60	2.24					
	izbjegavajući	8.58	1.61					
EX2	Sigurni	12.03	2.36	98.14	3	32.71	4.69	.003
	bojažljivi	10.59	3.11					

	preokupirani	10.70	3.12					
	izbjegavajući	12.29	2.87					
AG3	Sigurni	8.72	2.65	84.22	3	28.07	3.85	.010
	bojažljivi	9.04	3.03					
	preokupirani	10.30	2.83					
	izbjegavajući	8.66	2.56					
AG4	Sigurni	8.08	2.09	136.09	3	45.36	9.55	.000
	bojažljivi	8.86	2.10					
	preokupirani	9.85	2.19					
	izbjegavajući	7.51	2.52					
SS4	Sigurni	10.55	1.77	39.03	3	13.01	3.50	.016
	bojažljivi	11.23	1.74					
	preokupirani	11.57	2.02					
	izbjegavajući	10.61	2.45					

Ovim postupkom uočene su statistički značajne razlike kod pojedinih podosobina. Posebno se ističe statistički značajna razlika između obrazaca afektivne vezanosti pronadjena je kod osobine neuroticizam, gdje je vrijednost parametara $p < .01$ za sve četiri facete neuroticizma (NE1, NE2, NE3, NE4). Neuroticizam je najizraženiji kod preokupiranog obrasca. Obrasci afektivne vezanosti razlikuju se i po dimenzijama agresivnosti (AG3 i AG4, $p \leq .01$), koja je najizraženija kod preokupiranog obrasca afektivne vezanosti. Statistički značajna razlika prisutna je na jednoj podosobini ekstraverzije (EX2, $p < .01$) gdje se posebno ističe izbjegavajući obrazac, nešto niže vrijednosti ima i sigurni. Podosobina traženja senzacija (SS4, $p < .05$), također statistički značajnoj, najizraženija je kod bojažljivog i preokupiranog obrasca afektivne vezanosti.

Kako bi ostvarili precizniji uvid u prirodu razlika crta ličnosti kod različitih obrazaca afektivne vezanosti, korištena je diskriminativna analiza (Tabela 11). Dobijeni rezultati pokazuju da je diskriminativna funkcija statistički značajna za prvu funkciju Wilk's $\lambda = .67$ ($\chi^2 = 98,25$; $p < .01$). Diskriminativna funkcija je određena sa 9 varijabli, koje čine facete ekstraverzije, agresivnosti, traženja senzacija i sve facete osobine neuroticizma. To nam govori da neuroticizam najviše

doprinosi razlici osoba sa sigurnim obrascem od onih koji posjeduju neki od nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti. Agresivnosti takođe snažno doprinosi razlikovanju sigurnih od nesigurnih obrazaca, dok osobine ekstraverzija i traženje senzacije imaju nešto slabije određuju diskriminativnu funkciju. U Tabeli 11 možemo primjetiti da i druge dvije funkcije posjeduju visoke korelacije na pojedinim podosobinama, međutim, one nisu statistički značajne (2 $p=.152$; 3 $p=.439$).

Tabela 11. Strukturalna matrica

	Funkcije		
	1	2	3
NE1	.56*	-.45	.26
NE2	.64*	-.43	.27
NE3	.83*	-.11	.18
NE4	.65*	-.09	.12
AG1	.12	-.12*	-.08
AG2	.05	-.18*	.08
AG3	.41*	-.19	.12
AG4	.68*	-.15	-.13
EX1	-.02	.30*	.12
EX2	-.41*	.24	.35
EX3	-.12	-.00	.12*
EX4	-.10	.47*	.05
AC1	.18	-.07	-.19*
AC2	.04	-.30*	-.29
AC3	.19	-.28*	.09
AC4	.11	.44*	-.02
SS1	-.03	-.06	-.50*
SS2	-.00	-.17*	.17
SS3	.16*	-.14	.10

SS4	.36*	-.28	-.09
-----	------	------	------

Tabela centroida (Tabela 12) pokazuje kako osobe sa bojažljivim i preokupiranim obrascem afektivne vezanosti postižu pozitivne rezultate, dok osobe sa sigurnim i izbjegavajućim obrascem ostvaruju statistički niže skorove na definisanoj diskriminativnoj funkciji. Posebno se ističe visok rezultat preokupiranog obrasca (1,01), što govori da su osobe sa pomenutim tipom najviše neurotične i agresivne, te da su ekstravertne i teže traženju senzacija. Osobe sa sigurnim obrascem afektivne vezanosti se, prema istaknutim osobinama, najviše razlikuju od osoba sa preokupiranim obrascem, a najmanje od onih koji imaju bojažljivi obrazac afektivne vezanosti.

Tabela 12. Tabela centorida – prosjeci diskriminativne funkcije

	Funkcije
	1
Sigurni obrazac	-.11
Bojažljivi obrazac	.10
Preokupirani obrazac	1.01
Izbjegavajući obrazac	-.63

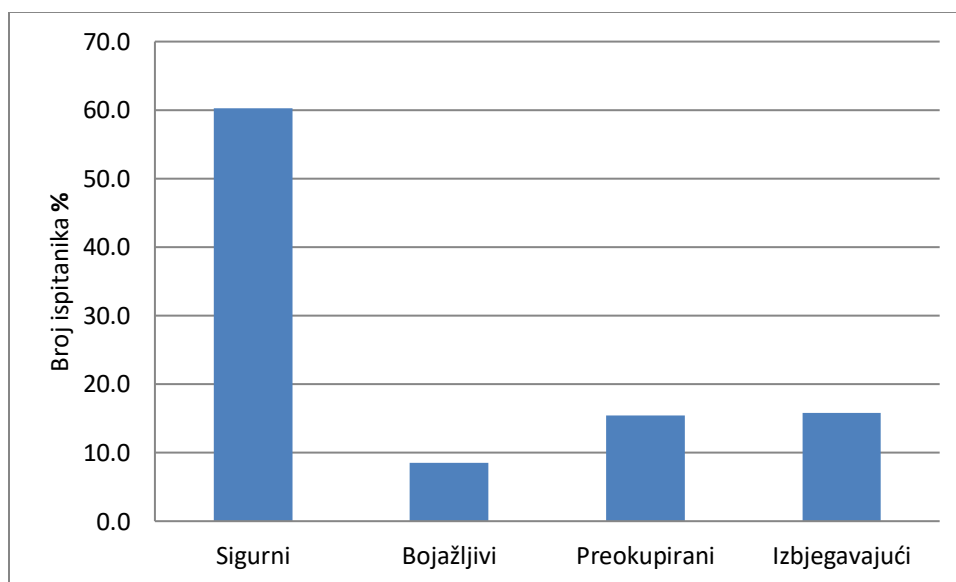
HIPOTEZA 1 - Razlike u sklonosti ka opraštanju kod različitih obrazaca afektivne vezanosti

U želji da ispitamo razlike u sklonosti ka opraštanju kod različitih obrazaca afektivne vezanosti, prvo smo izdvojili podatak o distribuciji obrazaca u uzorku. Tabela 13.prikazuje distribuciju obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na pol koja je dobijena putem hi-kvadrat testa.

Tabela 13. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti po polu

	Pol		Ukupno:	%	χ^2	p
	Muški	Ženski				
Sigurni obrazac	53	103	156	60.2	7.69	.053
Bojažljivi obrazac	7	15	22	8.5		
Preokupirani obrazac	8	32	40	15.4		
Izbjegavajući obrazac	6	35	41	15.8		
Ukupno:	74	185	259	100		

Hi kvadrat nije pokazao statistički značajnu razliku između muškaraca i žena kada su u pitanju obrasci. Međutim, dobili smo uvid da je kod oba pola najpristupačniji sigurni obrazac, dok je najmanje zastupljen bojažljivi obrazac. I kod muškaraca i kod žena, mala je razlika u broju preokupiranih i izbjegavajućih obrazaca. Na ukupnom uzorku preokupiranih je 40 dok izbjegavajućih ima tek 41. Na Slici 1. može se vidjeti procentualna raspodjela obrazaca na uzorku, gdje je upečatljiv sigurni obrazac kao najzastupljeniji (60%) i bojažljivi obrazac kojih je u uzorku najmanje (22%).

Slika 1. Grafički prikaz distribucije obrazaca na ukupnom uzorku

Primjenom jednofaktorske analize varijanse (Tabela 14) utvrđene su statistički značajne razlike u sklonosti ka opraštanju kod obrazaca afektivne vezanosti (MI $p = .020$; MO $p = .003$). Najmanji motiv ka izbjegavanju imaju osobe sa sigurnim obrascem, dok najveći motiv ka izbjegavanju imaju osobe koje posjeduju izbjegavajući obrazac. Osobe sa sigurnim obrascem, također, imaju nizak motiv ka osveti. Ovaj motiv je dosta izraženiji kod nesigurnih obrazaca, pri čemu se bojažljivi izdvaja kao onaj sa najvećim motivom ka osveti.

Tabela 14. Razlika u sklonosti ka opraštanju kod različitih obrazaca afektivne vezanosti

<i>Zavisna promjenljiva</i>		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Suma kvadrata</i>	<i>df</i>	<i>M kvadrata</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
MI	Sigurni	23.85	6.48	404.71	3	134.90	3.348	.020
	bojažljivi	26.77	3.84					
	preokupirani	24.00	6.14					
	izbjegavajući	26.80	7.04					
MO	Sigurni	10.84	4.41	305.26	3	101.75	4.789	.003
	bojažljivi	13.59	4.07					
	preokupirani	13.30	4.85					
	izbjegavajući	12.17	5.33					

Na ovaj način smo došli do potvrde hipoteze broj 1, odnosno, naši nalaze govore u prilog tome da postoji razlika u sklonosti opraštanju partnerima sa različitim dominantnim obrascem afektivne vezanosti. Osobe sa dominantnim sigurnim obrascem afektivne vezanosti nisu sklone izbjegavanju partnera ili osveti, što ukazuje na to da lakše opraštaju svojim partnerima. Osobe sa nesigurnim obrascima afektivne vezanosti teže opraštaju partnerima. Kod dominantno izbjegavajućih obrazaca ističe se upravo motiv za izbjegavanjem partnera, dok su najosvetoljubiviji oni koji imaju dominantan bojažljivi obrazac afektivne vezanosti.

HIPOTEZA 2 - Povezanost opraštanja i crta ličnosti

U Tabeli 15 nalaze se deskriptivni pokazatelji koji nam pružaju neke osnovne podatke o mjerama koje ispituje u ovom dijelu, opraštanju i crtama ličnosti. Kao što se može uočiti, najviši prosječni skrovi ostvareni su na subskalama ekstraverzije (EX4 M=13.03) i aktiviteta (AC4 M=12.69), dok su na subskalama drugih osobina ličnosti prosječni skorovo nešto niži. Standardna odstupanja na subskalama ličnosti su relativno niska i kreću se u rasponu $SD = 1.92 - 2.84$. Maksimalna skorovi na subskalama ličnosti iznosi 16 za sve, a najmanji 4, sa izuzetkom subskale EX1 na kojoj minimalan skor iznosi 6. Kada su u pitanju mjere opraštanja, motiv za izbjegavanjem ima znatno viši prosječni skor ($MI = 24.59$) nego motiv za osvetom ($MO = 11.66$). Odstupanja su nešto viša u odnosu na mjere crta ličnosti, i iznose $SD = 6.43$ za subskaluz izjegavanja i $SD = 11.66$ za skalu osvete. Negativna vrijednost skjunita ($S = -0.43$) za motiv izbjegavanja govori u prilog blagoj negativnoj asimetriji, odnosno da je većina rezultata locirana među većim vrijednostima. Suprotno, motiv za osvetom ima blagu pozitivnu asimetriju ($S = 0.61$) i većina rezultata nalazi se među manjim vrijednostima subskale. Međutim, rezultati skjunita nisu statistički značajni ($S < 2$). Negativne vrijednosti kurtozisa ($MI K = -0.29$; $MO K = -0.14$) ukazuju da su kod obe subskale opraštanja prisutne blago platokurtične distribucije. takođe statistički neznčajne ($K < 2$) što znači da postoji nekoliko slučajeva udaljeni od centra raspodjele što ju čini nešto pljosntanijom od normalne. S obzirom na veličinu uzorka ($N = 259$) i činjenicu da rezultati skjunita i kurtozisa nisu statistički značajni, pretpostavka je da oni nemaju značajan uticaj na rezultate daljih analiza.

Tabela 15. Deskriptivni pokazatelji mjera opraštanja i mjera crta ličnosti

	M	SD	S	K	Min	Max
NE1	8.47	2.82	.51	-.19	4	16
NE2	8.90	2.80	.23	-.43	4	16
NE3	9.81	2.63	-.07	-.38	4	16
NE4	9.22	2.03	.84	.47	6	16
AG1	7.60	2.66	1.22	1.23	4	16

AG2	10.53	2.49	.08	-.32	4	16
AG3	8.98	2.74	.39	-.29	4	16
AG4	8.33	2.29	.38	.16	4	16
EX1	12.53	1.92	-.24	.09	6	16
EX2	11.75	2.70	-.55	.14	4	16
EX3	11.83	2.54	-.31	-.13	4	16
EX4	13.03	2.13	-.78	.34	6	16
AC1	8.58	2.84	.30	-.52	4	16
AC2	10.69	2.79	.10	-.51	4	16
AC3	9.98	2.56	.18	-.45	4	16
AC4	12.69	2.11	-.39	-.43	7	16
SS1	7.51	3.17	.81	-.16	4	16
SS2	11.12	2.52	-.40	.27	4	16
SS3	9.47	2.25	.32	.09	4	16
SS4	10.78	1.96	.15	.62	4	16
MI	24.59	6.43	-.43	-.29	7	35
MO	11.66	4.71	.61	-.14	5	25

Kako bi utvrdili da li postoji povezanosti izmedju motiva ka opraštanju i crta ličnosti koje osoba posjeduje, korištena je tehnika korelacije. Rezultati u Tabeli 16. pokazuju da postoji statistički značajna, pozitivna povezanost dvije dimenzije opraštanja – motiva za izbjegavanje i motiva ka osveti ($r=.38$, $p=.000$). Kada je riječ o motivu izbjegavanja, pronađen je mali broj korelacija sa osobinama ličnosti. Što su izraženije crte agresivnosti, ekstraverzije i traženja senzacija, veći je i motiv izbjegavanja. Iako su ove korelacije statistički značajne ($p<.05$), one su iznimno niske i prisutne samo kod pojedinih subosobina (AG2 $r=.14$; EX3 $r=.14$; SS4 $r=.12$). Za razliku od dimenzije izbjegavanja, motiv za osvetom korelira sa mnogo više subosobina ličnosti. Motiv za osvetom statistički značajno, pozitivno korelira sa sve četiri facete neuroticizma (NE1 $r=.25$, $p=.000$; NE2 $r=.20$, $p=.001$; NE3 $r=.17$, $p=.007$; NE4 $r=.13$, $p=.037$). Motiv ka osveti pozitivno korelira i sa svim facetama agresivnosti. Korelacije ovih promjenljivih su niske, ali statistički značajne (AG1 $r=.20$, $p=.001$; AG2 $r=.16$, $p=.011$; AG3 $r=.23$, $p=.000$; AG4 $r=.24$, $p=.000$). Ove korelacije ukazuju na to da osobe koje imaju izraženu crtu neuroticizma i agresivnosti, imaju

jači motiv ka osveti i teže opraštaju drugim ljudima. Suprotno, što je veća izraženost ekstraverzije kod osobe, to je manji motiv za osvetom, i takve osobe nešto lakše opraštaju drugim ljudima. Korelacije motiva za osvetom sa ekstraverzijom su negativne i niske, ali ipak statistički značajne (EX1 $r=-.13$, $p=.030$; EX2 $r=-.23$, $p=.000$).

Tabela 16. Korelacije mjera opraštanja i mjera crta ličnosti

	MI	MO
MI		.38**
NE1	.03	.25**
NE2	.04	.20**
NE3	.03	.17**
NE4	.03	.13*
AG1	.05	.20**
AG2	.14*	.16*
AG3	.08	.23**
AG4	.03	.24**
EX1	.03	-.13*
EX2	.01	-.23**
EX3	.14*	.00
EX4	.07	-.05
AC1	-.01	.03
AC2	.06	.05
AC3	.06	.09
AC4	-.00	-.06
SS1	.04	.06
SS2	.00	.04
SS3	.04	.09
SS4	.12*	.10

Legenda: ** - Statistička značajnost na nivou .01; *-Statistička značajnost na nivou .05.

Na osnovu ovih nalaza dolazimo do zaključka da je hipoteza broj 2, djelimično potvrđena. Osobe koje imaju visoko izraženu ekstraverziju, nizak neuroticizam i nisku agresivnost, lakše opraštaju svojim partnerima. Konkretnije, ove osobine ličnosti utiču na manju osvetoljubivost partnera prilikom nesporazuma, svađa ili prekida partnerskog odnosa. Nalazi ne pokazuju potvrdu o značajnoj povezanosti opraštanja sa niskim aktivitetom i niskim tražanjem senzacija.

HIPOTEZA 3 - Ispitivanje međuodnosa osobina ličnosti. obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju.

Trećom hipotezom je provjeravana ideja da osobine ličnosti imaju značajnu medijacionu ulogu u definisanju odnosa između obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju. Za provjeru ove hipoteze je odabrana medijaciona analiza Hayes, A. F. (2013) gdje je obrazac afektivne vezanost definisan kao nezavisna varijabla dok su kao medijacione varijable testirane osobine ličnosti. U pozicijama zavisne varijable u prvom navratu je analizirana spremnost na izbjegavanje, a drugi put spremnost na osvetu.

Varijable uključene u model svojim vezama objašnjavaju ukupno 2% varijanse. Dobijena vrijenost F-testa ($F(6.256)=1.826$) nije statistički značajna niti na jednom nivou statističke značajnosti ($p=.094$). Direktan uticaj obrazaca afektivne vezanosti na sklonost ka izbjegavanju, bez posredovanja osobina ličnosti, je iznosio .768 ($p=.024$), dok je koeficijent ukupnog efekta na sklonost ka izbjegavanju.779 ($p=.023$). Naosnovu ostvarenih vrijednosti možemo zaključiti da osobine ličnosti kao medijatori ne modifikuju značajno uticaj afektivne vezanost na sklonost kao izbjegavanju rezultata.

Tabela 17. Regresioni koeficijenti afektivne vezanosti ka osobinama ličnosti kao medijatorima

	B	Se	T	P
NE	1.0594	.4633	2.2865	.0230
EX	-.5134	.3567	-1.4393	.1513
AC	.1572	.3908	.4023	.6878
SS	.3437	.3721	.9237	.3565
AG	.5030	.4109	1.2242	.2220

Tabela 18. Regresioni koeficijenti osobina ličnosti kao medijatora ka sklonosti ka izbjegavanju

	β	Se	T	P
NE	.0035	.0546	.0644	.9487
EX	.1160	.0638	1.8183	.0702
AC	-.0037	.0596	-.0617	.9509
SS	.0031	.0666	.0472	.9624
AG	.0885	.0640	1.3820	.1682

U tabeli 17 se vidi da afektivna vezanost ostvaruje značajan odnos jedino sa Neuroticizmom ($\beta=1.059$; $p<.05$). Sa druge strane niti jedna od osobina ličnosti nije pokazala značajan odnos sa sklonosti ka izbjegavanju kao aspektu opraštanja (tabela 18).

Na osnovu ukupnih dobijenih podataka možemo zaključiti da je registrovan značajan direktan odnos obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju u čijem modifikovanju osobine ličnosti ne učestvuju.

U okviru druge medijacione analize obrasci afektivne vezanosti i osobine ličnosti su zadržale svoje pozicije nezavisne i medijatorskih varijabli. Kao zavisna varijabla ovaj put je postavljena sklonost ka osveti (kao aspektu opraštanja). Direktan uticaj obrazaca afektivne vezanosti na sklonost ka osveti, bez posredovanja osobina ličnosti, iznosi .663 i značajan je na nivou $p<.01$ ($p=.007$). Koeficijent ukupnog efekta na sklonost ka osveti iznosi .526 i značajan je na nivou $p<.05$ ($p=.031$). Na osnovu ostvarenih vrijednosti možemo zaključiti da osobine ličnosti kao

medijatori ne modifikuju značajno uticaj afektivne vezanost na sklonost kao izbjegavanju rezultata. Gledano, ukupni testirani model uključene varijable svojim međuosobnim objašnjavaju ukupno 8% varijanse uz statistički značajnu vrijednost F-testa ($F(6,256)=5.023$; $p=.000$).

Tabela 19. Regresioni koeficijenti afektivne vezanosti ka osobinama ličnosti kao medijatorima

	B	Se	T	P
NE	1.0594	.4633	2.2865	.0230
EX	-.5134	.3567	-1.4393	.1513
AC	.1572	.3908	.4023	.6878
SS	.3437	.3721	.9237	.3565
AG	.5030	.4109	1.2242	.2220

Tabela 20. Regresioni koeficijenti osobina ličnosti kao medijatora ka sklonosti ka osveti

	β	Se	T	P
NE	.0420	.0386	1.0877	.2778
EX	-.0528	.0451	-1.1696	.2433
AC	-.0192	.0421	-.4565	.6484
SS	.0145	.0471	.3088	.7577
AG	.1254	.0453	2.7704	.0060

U tabeli 19 je potvrđeno da afektivna vezanost značajan prediktor Neuroticizma ($\beta=1.059$; $p<.05$), dok je jedino Agresivnost značajan prediktor odnos sa sklonosti ka osvetikao aspektu opraštanja (tabela 20).

Na osnovu ukupnih dobijenih podataka možemo zaključiti da je obrazac afektivne vezanosti u značajnom odnosu sa sklonosti ka osveti. Pored toga, sklonost ka osveti može se jedino dovesti i vezu sa osobinom Agresivnosti, koja uz to takođe nije povezana sa afektivnom vezanosti.

S obzirom na navedene podatke, zaključujemo da osobine ličnosti nemaju značajnu medijacionu ulogu u definisanju odnosa između obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju, čime hipoteza broj 3 nije potvrđena u ovom istraživanju.

HIPOTEZA 4 - Povezanost opraštanja sa određenim socio-demografskim varijablama

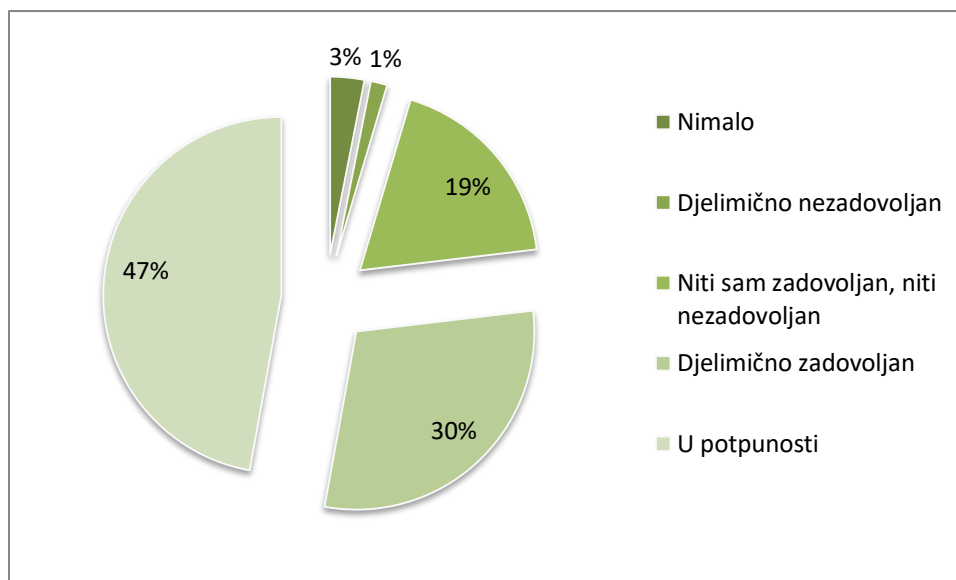
U ovom dijelu istraživanja u obradu su uključene sledeće socio-demografske varijable: starost ispitanika, dužina trajanja braka i zadovoljstvo brakom. Prije samog utvrđivanja povezanosti, pružiće se uvid u odgovore ispitanika na pitanja dužine trajanja braka i zadovoljstva istim. U Tabeli 21 se nalazi prikaz dužine trajanja braka ispitanika, gdje vidimo da 39% ispitanika ima brak koji traje manje od 10 godina. Zatim slijede oni kojima brak traje od 11 do 20 i 21 do 30 godina, koji zajedno čine više od pola uzorka, tačnije 54.4%. Najkraći brak u uzorku traje 1 godinu, dok onaj najduži traje 48 godina.

Tabela 21. Trajanje bračnih zajednica uzorka

		%	Min	Max
Godine braka	≤ 10	39.0	1	48
	11-20	29.7		
	21-30	24.7		
	31-40	5.8		
	40 +	0.8		
	Total	100.0		

Na Slici 2. imamo grafički prikaz zadovoljstva brakom ispitanika, gdje je upečatljivo da je 47% ispitanika u potpunosti zadovoljno svojom partnerskom zajednicom. Veliki je broj i onih koji su

djelimično zadovoljni brakom, njih 30%, a svega 3% ispitanika je izjasnilo da nimalo nije zadovoljno svojim brakom.

Slika 2. Grafički prikaz zadovoljstva brakom izraženo procentima

Povezanost mjera opraštanja sa socio-demografskim varijablama: starost ispitanika, dužina trajanja braka i zadovoljstvo brakom, ispitana je putem Pirsonove korelacije. Kao što se može vidjeti iz tabele 22. pomenute socio-demografske varijable su više povezane međusobno, nego sa subskalama opraštanja. Izuzetak je statistički značajna, negativna korelacija između motiva za izbjegavanje i starosti ispitanika. To bi značilo da što su ljudi mlađi imaju veću motivaciju izbjegavanja. Kako starosna dob raste, tako se i smanjuje ovaj aspekt opraštanja. Međutim, ova povezanost je veoma niska, zbog čega treba oprezno tumačiti podatke. Nema statistički značajnih korelacija mjera opraštanja sa dužinom trajanja braka, kao i zadovoljstva istim. Pozitivnu, statistički značajnu korelaciju pronalazimo između starosti i dužine trajanja braka. Ove varijable su i logički povezane, kako ljudi stare, tako se povećavaju i godine koje provode u bračnoj zajednici. Zadovoljstvo brakom je, takođe, statistički značajno povezano sa varijablom starosti ispitanika, ali u negativnom smjeru. Varijabla zadovoljstva je statistički značajno i negativno povezana i sa varijablom dužine trajanja braka. Ove korelacije su niske, ali nam daju informaciju o određenom trendu. Dakle, što su ljudi mlađi i što je dužina braka kraća, to su više zadovoljni

svojim brakom. Kako kod ljudi rastu godine starosti, tako raste i dužina braka, ali dolazi do snižavanja stepena zadovoljstva bračnim životom.

Tabela 22. Povezanost opraštanja sa socio-demografskim varijablama

	1	2	3	4	5
Motivacija za izbjegavanjem	1				
Motivacija za osvetom	.378**	1			
Starost ispitanika	-.126*	-.088	1		
Dužina trajanja braka	-.116	.004	.830**	1	
Zadovoljstvo brakom	-.059	-.093	-.180**	-.157*	1

Legenda: ** - Korelacije značajne na nivou .01; * - Korelacije značajne na nivou .05.

Uticaj osobina ličnosti i socio-demografskih karakteristika vezanih za kvalitet partnerskog odnosa na sklonost ka opraštanju.

Socio-demografske karakteristike koje će se analizirati u ovom dijelu odnose se prije svega na karakteristike partnerskog odnosa ispitanika i njihovih samoprocjena istog. Stoga ćemo prije rezultata predstaviti njihove odgovore na pitanja o opraštanju i prevari iz njihovog životnog iskustva. U tabeli ispod (broj 23) većina ispitanika (71%) ponekad se nađu u situaciji u kojoj svome bračnom partneru treba nešto oprostiti, i najveći broj ispitanika (62.9%) je ponekada zaista opraštalo partneru, 20.8% ispitanika nikada nije iskreno oprostio partneru, a 16.2% je to često radilo. Pozitivan podatak je da je skoro polovina onih (56%) koji su nakon oprosta bili zadovoljni daljim razvojem događaja. Skoro je ujednačen broj ispitanika koji nisu bili zadovoljni napretkom njihove veze nakon oprosta i onih koji nisu znali da procjene kako je tekao razvoj događaja poslije tog čina. Zanimljive podatke imamo kada je riječ o spremnosti da se partneru oprostí prevara. Polovina ispitanika (49.9%) izjasnilo se da ne zna da li bi svome bračnom partneru oprostili prevaru. Čak 44% njih je sigurno da ne bi oprostilo prevaru u braku, a samo 10% onih koji bi to sa sigurnošću učinili.

Tabela 23. Procentualni prikaz odgovora na pitanja o učestalosti situacija koje zahtijevaju oprost. učestalosti istinskog opraštanja. te spremnosti na oprost prevare u braku

		Pitanja:				
		Broj situacija ¹	Broj oprosta ²		Zadovoljstvo nakon oprosta ³	Spremnost na oprost prevare ⁴
Odgovori	Često	14.3	16.2	DA	56.0	10.0
%:	Nikad	14.7	20.8	Odgovori NE	21.2	44.0
	Ponekad	71	62.9	%: NE ZNAM	-	49.9
				Nisam bio/la u takvoj situaciji	22.8	-
Ukupno:		100	100	Ukupno:	100	100

¹Koliko često ste u svojim partnerskim vezama dolazili u situaciju da trebate nešto oprostiti partneru?

²Koliko često te u svojim vezama zaista opraštali svome partneru (istinski oprostili. ne smo privremeno prešli preko problema)?

³Da li ste bili zadovoljni ravojem događaja nakon Vašeg oprosta?

⁴Da li bi bili spremni u svome braku oprostiti prevaru?

U daljem razmatranju podataka primijenjena je hijerarhijska multipla regresiona analiza. Uz pomoć ove metode analize podataka je prvjeravana hipoteza da postoji značajan uticaj osobina ličnosti i kvaliteta odnosa (izraženog kroz socio-demografske karakteristike) na definisanje sklonosti ka opraštanju.

Kao set prediktorskih varijabli su prvo uvedene procjene osobina ličnosti, a zatim i socio-demografske karakteristike. U poziciji kriterijumske varijable je prvo postavljen motiv za izbjegavanjem, a u okviru druge hijerarhijske faktorske analize motiv za osvetom.

Tabela 24. Multiupla regresiona analiza; osobine ličnosti i sociodemografske varijable kao prediktori motiva izbjegavanja

Model	R	R ²	SE	F	Df	P
1	.148	.022	6.425	1.136	5; 253	.342
2	.441	.194	5.87	6.677	9; 249	.000

Tabela 25. Standardizovani β koeficijenti

	B	P
NE	.022	.767
EX	.113	.094
AC	-.005	.937
SS	.011	.877
AG	.105	.180
NE	.043	.534
EX	.076	.229
AC	-.032	.608
SS	.012	.863
AG	.067	.353
zadovoljstvo	-.104	.074
partnerskom vezom		
broj partnerskih veza	-.094	.106
učestalost oprastanja	.003	.962
oproštaj prevare	-.402	.000

U prvom slučaju analize osobina ličnosti kao prediktora motiva za izbjegavanjem je pokazala dobijena je vrijednost koeficijenta multiple korelacije $R=.144$ uzsvega 2% objašnjene ukupne varijanse. U isto vrijeme, vrijednost parametra F nije statistički značajna niti na jednom nivou ($F(5, 253)=1.136, p>.05$). Međutim, nakon uvođenja sociodemografskih varijabli u set prediktora vrijednost objašnjene varijanse se penje na 19% ($R=.441$) i dobijamo značajnu vrijednost F-testa ($F(9, 249)=6.677, p<.01$). Pregledom regresionih koeficijenata u tabeli 25 pokazuje da niti jedna od osobina ne predstavlja statistički značajan prediktor motiva izbjegavanja. Tek nakon uvođenja socio-demografskih obilježja se dobija mogućnost predikcije motiva izbjegavanja kao zavisne varijable. Kao jedini značajan prediktor se izdvaja oprastanje (seksualne) prevare partneru. Dobijena vrijednost regresionog koeficijenta ($\beta = -.402$) je statistički značajna na nivou $p<.01$ i

ukazuje da su ispitanici koji ne bi oprostili prevaru, ili nisu sigurni u to, ostvaruju više skorove na motivu za izbjegavanjem.

U okviru druge hijerarhijske multiple regresione analize procijene osobina ličnosti i sociodemografskih karakteristika su zadržane kao prediktorske varijable, dok je u poziciji kriterijumske varijable ovaj put postavljen motiv za osvetom.

Tabela 26. Multiupla regresiona analiza; osobine ličnosti i sociodemografske varijable kao prediktori motiva izbjegavanja

Model	R	R ²	SE	F	Df	P
1	.300	.090	4.537	515.472	5; 253	.000 ^b
2	.337	.114	4.513	650.552	9; 249	.000 ^c

Tabela 27. Standardizovani β koeficijenti

	B	P
N	.095	.192
E	-.083	.201
A	-.031	.638
S	.029	.682
Ag	.205	.007
N	.097	.188
E	-.075	.254
A	-.040	.542
S	.025	.718
Ag	.206	.007
zadovoljstvo partnerskom vezom	-.075	.220
broj partnerskih veza	-.089	.143
učestalost oprastanja	-.052	.388
oprostaj prevare	-.083	.176

U prvom koraku hijerarhijske multiple regresione analize registrovan je značajan koeficijent višestruke korelacije $R=.300$ uz 9% objašnjene zajedničke varijanse, uz dobijenu statistički značajnu vrijednost statistika F ($F(5, 253)= 515.472$ $p<.01$). Uvođenje socio-demografskih varijabli u drugom koraku hijerarhijske multiple regresione analize pokazuje određen porast koeficijenta multiple korelacije uz 11% objašnjene varijanse ($R=.337$). Dobijena vrijednost F-testa je takođe statistički značajna ($F(9, 249)=6.677$ $p<.01$). Sa prvim korakom se jedino agresivnost pokazuje značajnim prediktorom motiva za osvetu. Dobijena vrijednost regresionog koeficijenta je statistički značajna na nivou $p<.01$ ($\beta=.205$; $p=.007$). Vrijednost regresionog koeficijenta za Agresivnost ostaje gotovo nepromijenjena i prilikom uvođenja socio-demografskih varijabli u skup prediktora ($\beta=.206$; $p=.007$).

Prema dobijenim rezultatima ispitanici sa višim prosječnim skorom na skali Agresivnosti ostvaruju i viši skor na skali motiva za osvetu (tabela 27).

Starost ispitanika, dužina trajanja braka i zadovoljstvo brakom nisu značajno povezani sa opraštanjem u partnerskim vezama, što govori o tome da hipoteza broj 4 nije potvrđena. Ono što smo saznali iz dodatnih analiza socio-demografskih varijabli jeste da osobe koje za sebe procjenjuju da ne bi oprostile prevaru partneru, zapravo imaju visoku sklonost ka izbjegavanju tog partnera. Takođe, saznali smo da je agresivnost, kao crta ličnosti, značajan prediktor motiva osвете u procesu opraštanja u partnerskim odnosima. To bi značilo da, ukoliko osoba ima visoke skorove na skali agresivnosti, biće motivisana da se osveti svom emotivnom partneru.

DISKUSIJA

Cilj ovog ispitivanja sažet je u četiri hipoteze. Najvažnije, zanimalo nas je da li postoji povezanost osobina ličnosti i obrazaca afektivne vezanosti sa sklonosti ka opraštanju. Cilj je i ispitati prirodu te povezanosti, te kakav je međuodnos pomenutih varijabli. Osim toga, nastojalo se ispitati da li je sklonost ka opraštanju povezana sa nekim od socio-demografskih karakteristika ispitanika sa naših prostora, naročito onih koje su povezane sa kvalitetom i karakteristikama partnerskog odnosa. U obzir su uzete varijable kao što su dužina trajanja braka, zadovoljstvo brakom, učestalost opraštanja u braku, te stav ispitanika o opraštanju prevare, konkretno seksualnog nevjerstva.

Prije nego smo se pozabavili istraživanjem odnosa sklonosti ka opraštanju i drugih konstrukata, ispitali smo sam odnos osobina ličnosti i obrazaca atačmenta. Tačnije, kako su izražene osobine alternativnog modela kod pojedinih obrazaca. Dobili smo statistički značajne rezultate koji govore u prilog razlikovanju sigurnih od nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti, prema izraženosti neuroticizma, agresivnosti, i u manjoj mjeri ekstraverzije i traženja senzacija. Osobe koje imaju neki od nesigurnih obrazaca atačmenta su po strukturi ličnosti više neurotični i agresivni. Često su ekstravertni i teže traženju senzacija u svojoj okolini. Od nesigurnih obrazaca, ove osobine su dominantno izražene kod preokupiranog obrasca, te se on po svojoj ličnosti najviše razlikuje od osoba koje imaju siguran obrazac. Zanimljiv nalaz je da su prema strukturi ličnosti sigurni obrasci najslićniji bojažljivom obrascu atačmenta, kojeg odlikuju skoro suprotni obrasci ponašanja u partnerskim odnosima.

Imajući ove nalaze u vidu, pristupilo se provjeri prve hipoteze. Rezultati su ukazali da su ispitanici u situacijama opraštanja više motivisani da izbjegavaju svaki kontakt i susret sa svojim partnerom. Motivacija ka izbjegavanju je pozitivno povezana sa osobinama ekstraverzije, agresivnosti i traženja senzacija. Prema tome, osobe koje su izraženije po pomenutim crtama ličnosti, sklonije su motivaciji izbjegavanja partnera kao komponenti opraštanja. Sa druge strane, ispitanici iz uzorka nisu postigli visoke skorove na skali motivacije ka osveti, oni u procesu opraštanja ne pribjegavaju osveti svome partneru. Osvetoljubivost kao komponenta opraštanja snažno je i pozitivno povezana sa neuroticizmom i agresivnošću. Blago je izražena i negativna

povezanost ekstraverzije, te pozitivna povezanost sa traženjem senzacija. To bi značilo da osobe koje su po svojoj prirodi neurotične, agresivne, i teže traženju senzacija više motivisane da se svome partneru osvete nakon što ga je povrijedio. Što je osoba ekstravertnija, to je manje osvetoljubiva. Ovi rezultati su u skladu sa nalazima drugih istraživača. Prethodna istraživanja na modelu Velikih pet su isticali povezanost sklonosti ka izbjegavanju sa visokom ekstraverzijom, povišenom hostilnošću i smanjenom otvorenošću (Rey i Extremera, 2014), dok sklonost ka osveti u opraštanju sa neuroticizmom i ekstraverzijom (Rey i Extremera, 2014; Shepard i Belicki, 2008). Možemo da zaključimo da ljudi na našim prostorima u podlozi procesa opraštanja imaju istaknute iste osobine ličnosti kao i ljudi iz drugih kultura. Neuroticizam, agresivnost i ekstraverzija su osobine ličnosti koje dominantno učestvuju u tom procesu i determinišu da li će neka osoba imati veću ili manju sklonost ka opraštanju prevare (ili nekog drugog prekršaja) u partnerskom odnosu. Takođe, to su osobine od čije izraženosti zavisi koja komponenta opraštanja će biti izraženija, odnosno da li će osoba biti motivisana da reaguje izbjegavanjem svog partnera ili tako što će mu se osvetiti za ono što je učinio. Ovim sumiranjem rezultata potvrđena je hipoteza o tome da postoji povezanosti konstrukta opraštanja sa osobinama ličnosti. Pronašli smo potvrdu da je sklonost ka opraštanju pozitivno povezana sa niskim neuroticizmom, niskom agresivnošću, niskim traženjem senzacija i niskim aktivitetom, dok se crta ekstraverzije različito veže za pojedine komponente opraštanja.

Obradom podataka došlo se i do potvrde druge hipoteze ove istraživanja, a to je da su obrasci afektivne vezanosti povezani sa sklonosti ka opraštanju partneru. Važno je naglasiti da značajna povezanost postoji i sa komponentom izbjegavanja i sa komponentom osvete, s obzrom da neka ranije istraživanja nisu pronašla povezanost atačmenta sa motivom ka osveti (Lawler Row et al., 2006). Prethodna istraživanja utvrdila su da sigurni obrasci atačmenta lakše opraštaju svojim partnerima, dok su negativni obrasci ti koji svojim partnerima teže opraštaju (Webb et al., 2006). U tom pogledu, naši rezultati su u skladu sa pomenutim, iako su razlike između sigurnih i nesigurnih obrazaca relativno male. Osobe sa sigurnim obrascem najlakše opraštaju svom partneru. Njihova motivacija ka izbjegavanju i ka osveti je niža nego kod drugih obrazaca koji pripadaju nesigurnoj vezanosti. Ovo je još jedan dokaz da osobe sa sigurnim obrascem imaju iznimni kapacitet za ulaganje u odnose sa drugim ljudima, koji je obilježen prije pozitivnim pogledom na sebe i na druge, zatim regulacijom emocija, te konstruktivnijim načinima

reagovanja u neprijatnim situacijama. Nesigurni obrasci teže opraštaju svojim partnerima. Među nesigurnim obrascima nema velikih razlika u komponentama opraštanja, kao što su pokazali i rezultati Webove i saradnika (2006). Ipak, može se izdvojiti bojažljivi obrasci, koji se uglavnom plaše bliskosti, teško stiču povjerenje u partnera, najviše su motivisani ka osveti partneru. Oni smatraju da nakon prevare njihovi partneri trebaju da dobiju ono što zaslužuju, žele da osjete bol i patnju koju i oni osjećaju. Kako su naglasili drugi teoretičari (McCullough et al., 1998), upravo taj nedostatak bliskosti koji se veže za prijatnost u odnosu, povjerenje i empatiju, stoji u osnovi težeg razumijevanja partnera, što dovodi i do težeg opraštanja.

Dosadašnji rezultati pokazali su da postoji povezanost sklonosti ka opraštanju i sa osobinama ličnosti, i zasebno obrascima afektivne vezanosti. Zbog toga se ispitala i hipoteza da li su osobine ličnosti medijatori koji modifikuju uticaj atačmenta na sklonost ka opraštanju. U ovoj analizi su zasebno testirane komponente opraštanja, te se prvo istražila moguća medijacija kod motivacije izbjegavanja, a zatim kod motivacije ka osveti. U prvom slučaju rezultati ukazuju na nepostojanje modifikacije uticaja atačmenta na opraštanje od strane osobina ličnosti. Obrasci afektivne vezanosti imaju direktan uticaj na motivaciju izbjegavanja, dok nijedna od faceta alternativnog modela nije značajan prediktor ove komponente opraštanja. Provjeravajući ovaj model na sklonosti ka osveti, rezultati su ostali slični. Obrasci afektivne vezanosti imaju značajan prediktorski odnos sa motivacijom ka osveti. Međutim, kao značajan prediktor pokazala se osobina agresivnosti. One osobe koje su izrazito agresivne, vrlo vjerovatno će se osvetiti svome partneru. Ovi nalazi su drugačiji od nalaza od kojih smo pošli postavljanjem hipoteze o medijacionoj ulozi osobina ličnosti. Rezultati prijašnjih istraživanja govorili su o tome kako odnos između opraštanja i atačmenta leži u samoj strukturi ličnosti (Burnette et al., 2009). Crte ličnosti koje su izdvojene kao značajni prediktori su neuroticizam, prijatnost i ekstraverzija (Shaver & Brennan, 1992), što se kosi sa našim rezultatima u kojima je jedini značajni prediktor crta Agresivnosti. Kontradiktornost nalaza uvijek ukazuje na potrebu za detaljnijim ispitivanjem problema.

Kada razmatramo pitanje odnosa zadovoljstva braka, njegovog trajanja i starosti ispitanika, rezultati pokazuju da ne postoji jaka i značajna povezanost ovih varijabli sa sklonošću ka opraštanju. Veoma malu povezanost nailazimo samo između starosti ispitanika i jedne

komponente opraštanja, a to je motivacija ka izbjegavanju. Rezultat govori u prilog tome da mlade osobe imaju veći motiv ka izbjegavanju te da ,kako stare, ovaj motiv se smanjuje i oni lakše opraštaju drugim ljudima. Međutim, nivo ove povezanosti je veoma mali, nedovoljan da bi njime mogli u potpunosti potvrditi hipotezu o uticaju starosti na opraštanje. Takođe, nije potvrđen ni dio hipoteze koji govori o povezanosti opraštanja sa zadovoljstvom u braku i dužinom njegovog trajanja, čime se ovi rezultati razlikuju od ranijih (Kachadourian et al., 2004; Allemand et al., 2007; Schumann, 2012; Thompson et al., 2005). Ispitivanjem povezanosti dobili smo pretpostavku o trendu u bračnim zajednicama na našim prostorima. Riječ je o niskoj, značajnoj povezanosti, ali veoma zanimljivim saznanjem o kojem se može razmišljati. Nalazi ukazuju na to da što je bračni par mlađi i što im je brak kraći, to su oni više zadovoljniji bračnim životom. Kako par stari i kako se trajanje braka produžava, opada zadovoljstvo bračnim odnosom.

U nešto drugačijem ispitivanju odnosa karakteristika partnerskog odnosa i opraštanja uključene su i osobine ličnosti, te se ispitivao njihov međuodnos. Kod sklonosti ka izbjegavanju jedini značajni prediktor izdvojena je spremnost na opraštanje seksualne prevare. One osobe koje su procijenile da ne bi oprostile prevaru svome partneru, imaju veću motivaciju ka izbjegavanju tog partnera. Kod sklonosti ka osveti kao značajan prediktor izdvaja se jedino crta agresivnosti. To je još jedna analiza koja potvrđuje uticaj agresivnosti kao osobine ličnosti na osvetoljubivost kod partnera. Zadovoljstvo brakom, broj partnerskih veza, niti učestalost opraštanja nemaju uticaj ni na jednu komponentu opraštanja. I ovom analizom nije potvrđena hipoteza četiri, koja govori o uticaju socio-demografskih karakteristika, tačnije karakteristika odnosa sa sklonošću ka opraštanju.

ZAKLJUČAK

Iako još uvijek ne postoji univerzalna definicija opraštanja, sigurno je da ono čini veoma čest i važan segment svakog međuljudskog odnosa, posebno partnerskog. O opraštanju, kao psihološkom konstrukt, možemo mnogo saznati od teoretičara i istraživača iz svih zemalja

svijeta. Međutim, prema dosadašnjim saznanjima, na našim prostorima opraštanje nije bilo čest predmet psiholoških istraživanja. Nemamo informacije o tome kako ljudi sa naših prostora reaguju u situacijama u kojima je narušen blizak odnos, u kojem su povrijeđeni od strane njima značajne osobe. S tim se veže i znatiželja s kojim psihološkim konstruktima su povezane ove reakcije, tačnije, šta to leži u podlozi procesa opraštanja onda kada je narušen odnos sa značajnom osobom.

Cilj ove studije podijeljen je u nekoliko dijelova. Prvi dio odnosi se na ispitivanje odnosa opraštanja i obrazaca afektivne vezanosti. Drugi dio odnosi se na ispitivanje odnosa opraštanja i crta ličnosti. Treći dio odnosi se na ispitivanje međuodnosa pomenutih konstrukata, dok se četvrtim dijelom nastojalo istražiti da li postoji povezanost ili uticaj pojedinih socio-demografskih karakteristika na sklonost ka opraštanju. Za potrebe ovog istraživanja koristili smo odgovarajuće skale kako bi dobili podatke o sklonosti ka opraštanju, izraženosti crta ličnosti alternativnog modela, obrasce atačmenta, te informacije o samim ispitanicima i karakteristikama njihovog braka. Rezultati su pokazali značajne rezultate u pogledu odnosa opraštanja i ličnosti i atačmenta, ali neznačajne kada je riječ o odnosu opraštanja i socio-demografskih karakteristika. Tačnije, sklonost ka opraštanju je povezana sa crtama ličnosti i obrascima afektivne vezanosti, i to su konstrukti koji leže u osnovi ovog procesa.

Nalazi govore u prilog tome da je sklonost ka opraštanju pozitivno povezana sa niskim neuroticizmom, niskom agresivnošću, niskim aktivitetom i niskim traženjem senzacija, ali sa visokom ekstraverzijom. Možemo podvući paralelu dobijenih rezultata sa onim koji su dobijeni uz pomoć modela Velikih pet. Ipak, moglo bi se reći da je uvođenje modela alternativnih pet u studiju donijelo osvježenje u ispitivanju strukture ličnosti osobe koja je spremna da oprost. Osvježenje nalazimo i u rezultatima koji se tiču odnosa opraštanja i afektivne vezanosti. Sve komponente opraštanja, i izbjegavanja i osvetoljubivost, su značajno povezane sa obrascima afektivne vezanosti. Razlika između sigurnih i nesigurnih obrazaca je mala, ali primjetna, i govori nam o tome da osobe koje su sigurno vezane imaju veći kapacitet za opraštanje, dok one sa negativnim atačmentom teže opraštaju svojim partnerima. Značajan nalaz je i da osobine ličnosti kao medijatori ne modifikuju uticaj atačmenta na sklonost ka opraštanju. Od osobina

ličnosti izdvaja se samo agresivnost kao značajan prediktor i to samo motivacije ka osveti, jedne komponente opraštanja.

Socio-demografke karakteristike ispitanika i njihovog braka nisu se pokazale kao značajne varijable kada je u pitanju proces opraštanja partneru. Ne postoji značajna povezanost između opraštanja i starosti ispitanika, niti zadovoljstva brakom i dužine trajanja istog. Takođe, ne postoji uticaj varijabli kao što su zadovoljstvo brakom, broj partnerskih veza, učestalost opraštanja, niti spremnosti na oprost prevare na opraštanje. Analiza jedino pokazuje da je spremnost na opraštanje seksualne prevare prediktor motiva za izbjegavanje, tj. samo jedne komponente opraštanja. Ovo je korisna informacija, ali ne u skladu sa našim pretpostavkama na početku istraživanja.

Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja

Veoma važno je da se na kraju ove studije osvrnemo i uvidimo eventualne propuste i sagledamo mogućnosti koje nam pruža za implikacije istraživanja. Prvo što je važno naglasiti jeste da je upitnik TRIM-12 za procjenu sklonosti ka opraštanju tek u skorije vrijeme počeo da se primjenjuje na populaciji našeg kulturno-jezičkog područja. Dosadašnje analize su pokazale dobre psihometrijske karakteristike, što je pružilo i osnovu ovoj studiji, ali i konkretne nedostatke. Znači, bilo bi od velikog značaja TRIM-12 skalu ipak primjeniti na većem uzorku koji bi zahvatio sve zemlje našeg kulturno-jezičkog područja i time formirati prvi standardizovani upitnik za ispitivanje opraštanja na ovim prostorima. Drugi nedostatak odnosi se na dio koji je često podvrgnut zamjerkama kada je riječ o psihološkim istraživanjima. Riječ je o kontroli samog postupka prikupljanja podataka. U ovoj studiji podaci su se prikupljali sa papir-olovka tehnikom. Iako je istraživač dobrim dijelom imao nadzor pri popunjavanju upitnika, postoje slučajevi gdje je stepen kontrole mogao biti na nižem nivou, ili uslovi ispitivanja nisu bili u potpunosti prilagođeni zadatku. Onda kada ispitanik nije u mogućnosti da u datom momentu popuni bateriju u prisustvu istraživača, javlja se bojaznost od prepisivanja, dogovaranja sa drugim osobama, davanja poželjnih odgovora ukoliko postoji mogućnost da neko drugi dođe do upitnika prije istraživača, i slično. Prema tome, veoma važan zadatak budućih istraživanja koji će se baviti replikacijom ovog ili sličnim predmetom ispitivanja je i bolja

kontrola ispitne situacije. Visoki stepen kontrole bi zahtjevala replikacija ove studije na uzorku parova, ali bi zasigurno pružila zanimljive i, u psihološkoj praksi, upotrebljive rezultate.

Istraživanjem opraštanja kao psihološkog konstrukta, dobili smo mnošto informacija o njegovoj prisutnosti, njegovom odnosu sa osobinama ličnosti i obrascima atačmenta, povezanosti sa uobičajenim karakteristikama ljudi i njihovih partnerskih odnosa. S obzirom na prirodu pitanja i dobijene nalaze, neosporan je značaj opraštanja i u praktične svrhe. Studija nam nudi osnove za psihoterapijski rad, individualni, u parovima, čak i grupni, jer opraštanje je postalo svakodnevnica svih nas u različitim domenima ljudskog života. Postoji mogućnost da zbog nepostojanja instrumenata na našem jeziku, dosada nije posvećena velika pažnja ispitivanju opraštanja na našem području. Ili se smatralo da je opraštanje problematika nekih drugih oblasti nauke. Stoga ova studija predstavlja jednu od onih koja može poslužiti kao pokretač novih istraživanja na temu opraštanja, njegovim povezivanjem sa konstruktima iz različitih oblasti psihologije.

LITERATURA:

- Allemand, M., Amber, I., Zimpric, D. & Fincham, D.F. (2007). The Role of Trait Forgiveness and Relationship Satisfaction in Epizodic Forgiveness. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26, 199–217
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. Oxford, England: Holt.
- Allport, G.W. (1962). *Sklop i razvoj ličnosti*. Beograd: Kultura.
- Aluja, A., Kuhlman, M., & Zuckerman, M. (2010). Development of the Zuckerman–Kuhlman–Aluja personality questionnaire (ZKA–PQ): A factor/facet version of the Zuckerman–Kuhlman personality questionnaire (ZKPQ). *Journal of personality assessment*, 92(5), 416–431.
- Aluja, A., Blanch, A., Barr, O., Hansenne, M., Garcia, F.L., Valdivia, M.....Bellaj, T. (2017). *The Zuckerman-Kuhlman-Aluja Personality Questionnaire (ZKA-PQ/SF) Shortehed Version Across 17 Cultures and 11 Languages*. Poster presented at International Society for the Study of Individual Differences. Warsaw, Poland.
- Backström, M. & Holmes, B. M. (2001). Measuring adult attachment: A construct validation of two self–report instruments. *Scandinavian Journal of Psychology*, 42(1), 79–86.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a fourcategory model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Batson, C. D., & Shaw, L. L. (1991). Evidence for altruism: Toward a pluralism of prosocial motives. *Psychological inquiry*, 2(2), 107–122.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base*. Basic Books, New York.
- Burnette, L.J., Davis, E.B., Green, D.J., Worthington, L.E.Jr. & Bradfield, E. (2009). Insecure attachment and depressive symptoms: The mediating role of rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 46, 276–280.
- Enright, R. D., & Zell, R. L. (1989). Problems encountered when we forgive another. *Journal of Psychology and Christianity*, 8, 52–60.

- Enright, R. D., Freedman, S., & Rique, J. (1998). The psychology of interpersonal forgiveness. In R. D. Enright & J. North (Eds.), *Exploring forgiveness* (pp. 46–62). Madison: University of Wisconsin Press.
- Exline, J.J., Bushman, B.J., Finkel, J.E., Campbell, K.W. & Baumeister, F.R. (2004). Too Proud to Let Go: Narcissistic Entitlement as a Barrier to Forgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 894-912.
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39(2), 175-191. doi:10.3758/bf03193146.
- Feeney, J. (1998). Adult attachment and relationship-centered anxiety: Responses to physical and emotional distancing [Abstract]. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and closerelationships* (pp. 189–218). New York: Guilford Press
- Gunderson, P.R. & Ferrari, J.R. (2008). Forgiveness of Sexual Cheating in Romantic Relationships: Effects of Discovery Method, Frequency of Offense, and Presence of Apology. *North American Journal of Psychology*, 10(1), 1-14.
- Guédeney, N., Fermanian, J. & Bifulco, A. (2008). Construct validation study of the Relationship Scales Questionnaire (RSQ) on an adult sample. *L'Encephale*, 36(1), 69-76.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York, NY: Guilford.
- John, O.P. & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. *Handbook of personality: Theory and research*, 2, 102-138.
- Kachadourian, L. K., Fincham, F., & Davila, J. (2004). The tendency to forgive in dating and married couples: The role of attachment and relationship satisfaction. *Personal Relationships*, 11(3), 373-393.
- Kane, H. S., Jaremik, L. M., Guichard, A. C., Ford, M. B., Collins, N., & Feeney, B. C. (2007). Feeling supported and feeling satisfied: How one partner's attachment style predicts the other partner's relationship experiences. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24, 535–555.
- Kaplan, D. (1988). The impact of specification error on the estimation, testing, and improvement of structural equation models. *Multivariate Behavioral Research*, 23, 69-86.

- Kline, R.B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (2nd Edition ed.). New York: The Guilford Press.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (3rd Edition ed.). New York: The Guilford Press.
- Larsen, R. J., Buss, D. M., Wismeijer, A., Song, J., & van den Berg, S. M. (2017). *Personality psychology: Domains of knowledge about human nature*. McGraw Hill Education.
- Lawler-Row, K.A., Younger, J.W., Piferi, R.L. & Jones, W.H. (2006). The Role of Adult Attachment Style in Forgiveness Following an Interpersonal Offense. *Journal of Counseling & Development*, 84, 493-502.
- Lawler Row, K.A., Hyatt-Edwards, L., Wuensch, L.K. & Karremans, C.J. (2011). Forgiveness and health: The role of attachment. *Personal Relationships*, 18, 170–183.
- Main, M. (2000). The organized categories of infant, child, and adult attachment: Flexible vs. inflexible attachment under attachment-related stress. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48, 1055–1127.
- Maltby, J., Macaskill, A. & Day, L. (2001). Failure to forgive self and others: a replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health. *Personality and Individual Differences*, 30, 881-885.
- Maltby, J., Wood, A. M., Day, L., Kon, T.W.H., Colley, A. & Linely, P. A. (2008). Personality predictors of levels of forgiveness two and a half years after the transgression. *Journal of Research in Personality*, 42(4), 1088-1094.
- McCullough, E.M., Rachal, K.C., Sandage, S.J., Worthington, E.L.Jr., Brown, S.W. & Hight, T.L. (1998). Interpersonal Forgiving in Close Relationships: II. Theoretical Elaboration and Measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586-1603.
- McCullough, M.E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 43-55.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., & Thoresen, C. E. (2000). The psychology of Forgiveness: History, conceptual issues, and overview. In McCullough, M. E., Pargament, K. I., & Thoresen, C. E. (Eds.). (2001). *Forgiveness: Theory, research, and practice*. Guilford Press.

- McCullough, E.M. (2001). Forgiveness: Who Does It and How Do They Do It? *Current Directions in Psychological Science*, 10, 194-197.
- McCullough, E.M. & Witvliet, V.C. (2002). The psychology of Forgiveness. *Handbook of positive psychology*, 2, 446-455.
- Oliver, M. B., & Hyde, J. S. (1993). Gender differences in sexuality: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 114(1), 29.
- Orathinkal, J., Vansteenwegen, A. & Burggraave, R. (2008). Are Demographics Important for Forgiveness? *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 16(1), 20-27.
- Rey, L. & Extremera, N. (2014). Positive psychological characteristics and interpersonal forgiveness: Identifying the unique contribution of emotional intelligence abilities, Big Five traits, gratitude and optimism. *Personality and Individual Differences*, 68, 199–204.
- Ross, R.S., Kendall, C.A., Matterns, G.K., Wrobel, T.A. & Rye, S.M. (2004). A Personological Examination of Self and Other-Forgiveness in the Five Factor Model. *Journal of Personality assessment*, 82, 207–214.
- Schmitt, D. P., & Buss, D. M. (2000). Sexual dimensions of person description: Beyond or subsumed by the Big Five?. *Journal of Research in Personality*, 34(2), 141-177.
- Schumann, K. (2012). Does love mean never having to say you're sorry? Associations between relationship satisfaction, perceived apology sincerity, and forgiveness. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1–14.
- Shackelford, T.K., Buss, M.D. & Bennett, K. (2002). Forgiveness or breakup: Sex differences in responses to a partner's infidelity. *Cognition and Emotion*, 16, 2, 299-307.
- Shaver, P. R., & Brennan, K. A. (1992). Attachment styles and the 'Big Five' personality traits: Their connections with each other and with romantic relationship outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 536–545.
- Shepherd, S. & Belicki, K. (2008). Trait forgiveness and traitedness within the HEXACO model of personality. *Personality and Individual Differences*, 45, 389 – 394.

- Smederevac, S. & Mitrović, D. (2006). *Ličnost-metodi i modeli*. Beograd: Centar za primjenjenu psihologiju.
- Stefanović-Stanojević, Z.T. (2011). *Afektivna vezanos, razvoj, modaliteti i procena*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Psychometric evaluation of adult attachment measures on Turkish samples and a crosscultural comparison. *Turk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-109.
- Thompson, L.Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H.,...Roberts, E.D. (2002). *Dispositional forgiveness of self, others, and situations*. Manuscript submitted for publication
- Thompson, L.Y. & Snyder, C.R. (2003). Measuring forgiveness. U Lopez, J.S. & Snyder, C.R. (Ed.) *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (str. 301-312). Washington, DC : American Psychological Association.
- Thompson, L.Y., Snyder, C.R., Hoffman, J., Michael, T.S., Rasmussen, H.N., Billings, S.L.....Roberts, E.D. (2005). Dispositional Forgiveness of Self, Others, and Situations. *Journal of Personality*, 73, 313-360.
- Urooj, A. & Anjum, G. (2015). Perception of emotional and sexual infidelity among married men and women. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 30(2), 421-439.
- Webb, M., Call, S., Chickering, S.A., Colburn, T.A. & Heisler, D. (2006). Dispositional Forgiveness and Adult Attachment Styles. *The Journal of Social Psychology*, 146 (4), 509-512.
- Westmass, J. L., & Silver, R. C. (2001). The role of attachment in response to victims of life crises. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(3), 425–438.
- Yaben, S.Y. (2009). Forgiveness, Attachment, and Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50(4), 282-294.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D.V., Joireman, J., Teta, P. & Kraft, M. (1993). A Comparison of Three Structural Models for Personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 757-768.

Zuckerman, M. (2002). Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ): An alternative fivefactorial model. U: De Raad B. Perugini M. (Ed). *Big five assessment* (pp. 377-396). Seattle, Wash: Hogrefe & Huber Publishers.

PRILOZI:

Prilog A: Instrumenti

UPUTSTVO

Pred Vama se nalazi baterija upitnika kojom se istražuje povezanost opraštanja u partnerskim odnosima sa psihološkim konstruktima. Molim Vas da svako pitanje pažljivo pročitate i odgovorite na njega zaokruživanjem ili upisivanjem odgovora. Bitno je da odgovarate **iskreno** i da ne preskačete pitanja. Upitnik je **anoniman**, što znači da ne upisujete svoje ime. Podaci će biti korišteni isključivo **u naučne svrhe**.

1. Pol : a) Muški b) Ženski				
2. Koliko godina imate? _____ (Upiši broj)				
3. Koliko godina ste u braku/partnerskoj zajednici? _____ (Upiši broj)				
4. Koliko ste zadovoljni svojom partnerskom vezom? (Zaokruži)				
1 (nimalo)	2	3	4	5 (u potpunosti)
5. Koliko imate djece? _____ (Upiši broj)				
6. Da li ste imali ozbiljne partnerske veze prije stupanja u brak?				
a) DA, jednu vezu b) DA, nekoliko veza c) NE, niti jednu ozbiljnu vezu				
7. Koliko često ste u svojim partnerskim vezama dolazili u situaciju da trebate nešto oprostiti partneru?				
a) Nikad b) Ponekad c) Često				
8. Koliko često ste u svojim partnerskim vezama zaista opraštali svome parneru? (iskreno, u potpunosti oprostili, a ne samo privremeno prešli preko problema)				
a) Nikad b) Ponekad c) Često				

9. Da li ste bili zadovoljni razvojem događaja poslije Vašeg oprosta (ako ste bili u takvoj situaciji)?

- a) DA b) NE c) Nisam bio/bila u takvoj situaciji

10. Da li bi bili spremni u svome braku/pertnerskoj vezi oprostiti preveru?

- a) DA b) NE ZNAM c) NE

ZKA-PQ

Ispod se nalazi lista tvrdnji koje opisuju neke načine ljudskog ponašanja i razmišljanja. Molimo Vas da za svaku tvrdnju označite koliko se sa njom slažete ili ne slažete. U slučaju da nemate iskustva sa nekom situacijom, molimo Vas da opišete kako biste se ponašali ili šta mislite o toj situaciji.

Ukoliko se **Ni malo ne slažete** upišite **1**, ako se **Uglavnom se ne slažete** upišite **2**, ako se **Uglavnom se slažete** upišite **3**, i ukoliko se **Potpuno slažete** upišite **4**. Provjerite da li ste izrazili svoje slaganje ili neslaganje za svaku tvrdnju.

1.- Ni malo ne slažem. 2.- Uglavnom se ne slažem. 3.- Uglavnom se slažem. 4.- Potpuno se slažem.

1. _____ Moje kolege znaju da ja dolazim na posao rano i da uvijek odlazim kasno.
2. _____ Volim neke fizičke aktivnosti koje su na neki način riskantne.
3. _____ Za mene je posao kao droga.
4. _____ Obično sam srećan.
5. _____ Često osjećam nelagodu.
6. _____ Pazim šta govorim i nikad ne uzvraćam uvrede.
7. _____ Želio bih takav život gdje je u pokretu sa mnogo putovanja, promjena i uzbuđenja.
8. _____ Volim da sam zauzet cijelo vrijeme.

9. _____ Prema drugima sam prilično hladna osoba.
10. _____ Ponekad sam depresivan.
11. _____ Imam naglu narav
12. _____ Volim “divlje” žurke, bez ograničenja.
13. _____ Obično sam nemiran sam i uvijek sam u pokretu.
14. _____ Volim zabavljati druge ljude na društvenim okupljanjima.
15. _____ Osjećam se bespomoćnim ako nema nikog da me posavjetuje.
16. _____ Lako se naljutim (razljutim).
17. _____ Loše podnosim rutinu.
18. _____ Kad radim, naprežem se do maksimuma.
19. _____ Ja sam veoma društvena osoba.
20. _____ Imam malo samopouzdanja.
21. _____ Najbolje je ne provocirati me, jer mogu odgovoriti fizički.
22. _____ Da sam u vojsci mogao bih dobrovoljno učestvovati u uzbudljivim a opasnim dužnostima.
23. _____ Mislim da će mi poslije penzionisanja nedostajati moj posao.
24. _____ Obično sam dobro raspoložen.
25. _____ Često osjećam uznemirenost bez nekog posebnog razloga.
26. _____ Normalno mi je psovati kad sam ljut.
27. _____ Volio bih putovati u strane zemlje gdje su ljudi sasvim drugačiji od ljudi u mojoj zemlji.
28. _____ Volim biti zauzet cijelo vrijeme.
29. _____ Smatram sebe ozbiljnom osobom i imam teškoće u izražavanju osjećanja.
30. _____ Nekad me obuzmu negativne misli.
31. _____ Ako se osjetim napadnutim, uznemirim se i gubim kontrolu.
32. _____ Volim da se opustim i radim impulsivne stvari, samo radi zabave.
33. _____ Moji prijatelji misle da sam nemirna i preaktivna osoba.
34. _____ Ljudi uživaju u mojoj duhovitoj konverzaciji.
35. _____ Izgubim samopouzdanje kada je neko koga volim kritičan prema meni.
- _____

36. _____ Imam veoma naglu narav.
37. _____ Prije nego što se upustim u novu situaciju volim da znam šta mogu očekivati.
38. _____ Nastojim koliko god mogu da budem uspješan u svom poslu.
39. _____ Imam bogat društveni život
40. _____ Često se osjećam nesigurnim u sebe.
41. _____ Ako me neko uvrijedi obično sam agresivan i čak upotrijebim silu.
42. _____ Mislim da bih uživao biti vatrogasac
43. _____ Moj posao mi je glavno zadovoljstvo u životu.
44. _____ Prijatno sam uzbuđen mnogim događajima u mom životu.
45. _____ Ja sam veoma nervozna osoba.
46. _____ Kad a neko galami na mene ja mu uzvratim.
47. _____ Ne bih volio posao koji uključuje mnogo putovanja.
48. _____ U pokretu sam od kad se probudim dok ne odem na spavanje.
49. _____ Teško mi je da pokažem ljubav čak i prema prijateljima i rođacima.
50. _____ Često mi se plače.
51. _____ Nisam veoma strpljiv kada me neko ljuti.
52. _____ Jedan od mojih ciljeva u životu je da doživim intenzivne i prijatne osjećaje.
53. _____ Kažu mi da sam uvijek u žurbi.
54. _____ Volim se šaliti i pričati smiješne priče.
55. _____ Obično sam preosjetljiv i lako me pogađaju neljubazne primjedbe i potezi drugih.
56. _____ Sretan sam kad vidim neke ljude da imaju problema u životu.
57. _____ Mrzim da svo vrijeme radim iste stvari.
58. _____ Osjećam se sasvim ispunjen svojim poslom i zaista sam mu posvećen
59. _____ Volim učestvovati u aktivnostima koje organizuju moji prijatelji.
60. _____ Imam pozitivan stav prema sebi.
61. _____ Ako me neko žestoko provocira, vjerovatno ćemo se na kraju potući.
62. _____ Volio bih da naučim voziti avion.
- _____

63. _____ Vjerovatno se nikad neću povući sa svog posla.
64. _____ Obično sam živhna osoba.
65. _____ Često me uznemiravaju nevažne misli koje mi padaju na pamet
66. _____ Nikad ne psujem, čak i ako sam uzrujan.
67. _____ Uživam upadati u nove situacije u kojima se ne može predvidjeti kako će se stvari odvijati.
68. _____ Volim da budem aktivan čim ustanem ujutro.
69. _____ Imam poteškoće u pokazivanju naklonosti.
70. _____ Ponekad mi se čini da mi potpuno nedostaje energije.
71. _____ Dobro kontrolišem svoju narav.
72. _____ Ne pokušavam obuzdati svoje porive da steknem uzbudljivo iskustvo.
73. _____ Sklon sam da brzo prelazim preko stvari.
74. _____ Drugi misle da sam zabavan.
75. _____ Potrebna mi je ljubav da bi se osjećao vrijednim.
76. _____ Sklon sam kritikovanju drugih, mada toga ponekad nisam svjestan.
77. _____ Preferiram nepredvidljiv a zabavan posao prije nego siguran i rutinski/dosadan posao.
78. _____ Radim punim kapacitetom kada je riječ o mome poslu.
79. _____ Drugi me smatraju usamljenikom.
80. _____ Često mislim da su ljudi koje srećem bolji od mene.
- _____

TRIM-12

Za slijedeće pitanja, molim Vas da **zamislite** kako Vas je Vaš partner prevario, formirajući tajnu, emotivnu i seksualnu vezu sa drugom osobom. Razmislite kako biste se osjećali da se nadjete u takvoj situaciji? Kako biste reagovali u takvoj situaciji?

Odgovorima na pitanja ispod pokažite Vaše **trenutne misli i osjećanja za osobu koja vas je povrijedila u zamišljenoj situaciji**. Upotrebite skalu ispod da naznačite Vašu saglasnost sa svakim od pitanja i na crtice ispred tvrdnji upišite odgovarajući broj:

- 1- Uopšte se ne slažem
- 2- Ne slažem se
- 3- Neopredjeljen
- 4- Slažem se
- 5- Potpuno se slažem

- ___ 1. Natjeraću ga/nju da “plati”.
- ___ 2. Držim distancu između nas koliko je to moguće.
- ___ 3. Želio/la bih da se nešto loše desi njemu/njoj.
- ___ 4. Živim kao da on/ona ne postoji, nije tu.
- ___ 5. Ne vjerujem mu/joj.
- ___ 6. Želim da on/ona dobije šta zaslužuje.
- ___ 7. Teško mi je da se ljubazno ponašam prema njemu/njoj.
- ___ 8. Izbjegavam ga/ju.
- ___ 9. Osvetiću se.
- ___ 10. Presjekao/la sam veze sa njim/njom.
- ___ 11. Želim da ga/je vidim povrijeđenog/povrijeđenu i jadnog/jadnu.
- ___ 12. Povlačim se od njega/nje.

RQ scale

Pred vama je nekoliko opisa tipičnog doživljavanja partnerskih veza. Pažljivo ih pročitajte i zaokružite samo jedno od slova (A, B, C ili D) koje stoji ispred onog opisa koji Vas, među ponuđenima, najbolje opisuje. Nakon toga Vas molimo da, zaokružujući brojeve od 1 do 7 za svaki od opisa, ocijenite u kojoj mjeri on predstavlja vaše uobičajene sklonosti po pitanju doživljavanja partnerskih veza (1-nimalo – 7-u potpunosti).

A	Lako se emotivno zbližim sa partnerom. Osjećam da je sasvim u redu da zavisim o partneru, kao i da on zavisi o meni. Ne brinem se da ću ostati sam/a ili da me partner neće prihvatiti.	1 2 3 4 5 6 7
---	---	---------------

B	Problem mi je da budem blizak/ska sa partnerom. Iako želim emotivnu bliskost u vezi, teško mi je da steknem potpuno povjerenje u partnera i da zavisim o njoj/njemu. Brinem se da ću biti povrijeđen/a ako se previše zbližim sa partnerom.	1 2 3 4 5 6 7
---	---	---------------

C	Želim da se potpuno zbližim sa partnerom, ali se često dešava da je partner nevoljan da se zbliži onoliko koliko bih ja želio/ljela. Loše se osjećam kad nisam u bliskoj vezi, uprkos toga što sam ponekad zabrinut/a da me partner ne voli onoliko koliko ja volim nju/njega.	1 2 3 4 5 6 7
---	--	---------------

D	Dobro se osjećam kad nisam u bliskoj emotivnoj vezi. Veoma mi je važno da se osjećam nezavisno i samostalno i draže mi je da ne zavisim o partneru ili da partner ovisi o meni.	1 2 3 4 5 6 7
---	---	---------------

Biografija

Dajana (Ranko) Vrhovac, rođena 27.oktobra 1993. u Gradišci. Ekonomsku školu u Gradišci završava 2012. godine, te iste upisuje prvi ciklus studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Prvi ciklus studija završava u septembru 2015.godine i upisuje drugi ciklus. Tokom 2015. i 2016. godine volontira na projektu „Telefon za psihološko savjetovanje“ Društva psihologa Republike Srpske. U sklopu projekta prolazi bazične treninge Asertivne komunikacije i vještina, te održava psihološke radionice u cilju obučavanja studenata za volontiranje na telefonu za psihološko savjetovanje.

Na drugom ciklusu usmjerava svoja interesovanja u pravcu kliničke psihologije. U želji za ličnim i profesionalnim razvojem 2019. godine postaje polaznik primarnog nivoa edukacije za kognitivno-bihevioralnog terapeuta.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Дајана Врховац

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 27.10.1993. Градишка, Босна и Херцеговина

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Филозофски факултет, Универзитета у Бањој Луци, 2015. године

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: -

Наслов завршног/дипломског рада аутора: -

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Дипломирани психолог

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Дипломирани мастер психолог

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Филозофски факултет, Универзитета у Бањој Луци

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: Повезаност опраштања у партнерским односима са обрасцима афективне везаности и цртама личности, 26.12.2019.

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: S 260

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

Ментор: др Ђорђе Чекрлија,

Члан: др Синиша Лакић,

Члан: др Нада Васелић.

У Бањој Луци, дана 20.12.2019.

Декан

KOMISIJA ZA OCJENU MASTER RADA "POVEZANOST OPRAŠTANJA U PARTNERSKIM ODNOSIMA SA OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I CRTAMA LIČNOSTI" kandidatkinje Dajane Vrhovac

**NAUČNO-NASTAVNOM VIJEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
BANJA LUKA**

Na sjednici Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta održanoj 16.10.2019. godine (rješenjem br. 07/3-1800-15/19) imenovani smo u Komisiju za ocjenu završnog master rada "POVEZANOST OPRAŠTANJA U PARTNERSKIM ODNOSIMA SA OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I CRTAMA LIČNOSTI" kandidatkinje Dajane Vrhovac.

Komisija je radila u sastavu:

1. dr. Đorđe Čekrlija, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, predsjednik
2. dr. Siniša Lakić, docent Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, član
3. dr. Nada Vaselić, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, član

Nakon uvida u završni rad, Komisija podnosi sljedeći

IZVJEŠTAJ

1. Podaci o kandidatu

Dajana (Ranko) Vrhovac, rođena 27. oktobra 1993. u Gradišci. Ekonomsku školu u Gradišci završava 2012. godine, te iste upisuje prvi ciklus studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Prvi ciklus studija završava u septembru 2015. godine i upisuje drugi ciklus. Tokom 2015. i 2016. godine volontira na projektu „Telefon za psihološko savjetovanje“ Društva psihologa Republike Srpske. U sklopu projekta prolazi bazične treninge Aserktivne komunikacije i vještina, te održava psihološke radionice u cilju obučavanja studenata za volontiranje na telefonu za psihološko savjetovanje.

Na drugom ciklusu usmjerava svoja interesovanja u pravcu kliničke psihologije. U želji za ličnim i profesionalnim razvojem 2019. godine postaje polaznik primarnog nivoa edukacije za kognitivno-bihevioralnog terapeuta

2. Obim i struktura master rada

Master rad Dajane Vrhovac "POVEZANOST OPRAŠTANJA U PARTNERSKIM ODNOSIMA SA OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I CRTAMA LIČNOSTI" napisan je na 55 stranica. Osim naslovne stranice, rezimea na srpskom i engleskom jeziku i pregleda sadržaja, obuhvata sljedeća relevantna poglavlja:

- Uvod (1-18. str.)
- Metod (19-22. str.)
- Rezultati (23-43. str.)
- Diskusija (44-47. str.)
- Zaključak (47-50. str.)
- Literatura (51-55. str.)
- Prilozi (56-61. str.)
- Biografija (62. str.)

U prvom dijelu rada razmatrane su teorijske osnove istraživanja u okviru tri uže teorijske cjeline sa odgovarajućim podnaslovima, te 3 podnaslova u vezi sa problemom, ciljevima i hipotezama istraživanja. Drugi dio posvećen je metodološkom pristupu problemu istraživanja i ima šest poglavlja. Treći dio rada obuhvatio je razmatranje dobijenih rezultata istraživanja, a na njega se nadovezuje četvrti dio koji sadrži diskusiju. Završni dio rada se odnosi na sekciju zaključaka istraživanja. U šestom dijelu je dat pregled korištene relevantne literature, koja ukupno broju obuhvata 50 bibliografskih referenci. Sedmi dio, prilozi, se sastoji od dodatnih tabela i grafikova kao i korištenih instrumenata. U završnom dijelu rada je priložena biografija autora.

3. Teorijska i metodološka utemeljenost istraživanja

Teorijsku utemeljenost istraživanja kandidatkinja je opisala u okviru 3 velike cjeline. U prvom poglavlju *Opraštanje* kandidatkinja je sažeto izložila osnovna teorijska polazišta i relevantne prema kojima se opisuje i tumači priroda opraštanja u partnerskim vezama. Sam konstrukt opraštanja je korektno i jasno definisan i određen, a adekvatno su definisani i teorijski koncepti srodni opraštanju. Kandidatkinja navodi da se u istraživanju opredijelila za model opraštanja koji u dosadašnjim istraživanjima pokazuju najveću robustnost i koji je prema empirijskim nalazima najpotkrepljeniji. Polaznu tačku za svoje istraživanje vidi u nedostatku psiholoških mjernih instrumenata, empirijskih istraživanja konstrukta opraštanja, kao i ispitivanja relacija sa osobinama ličnosti. Imajući u vidu nedostatak empirijskih nalaza kao i promjene u tretmanu koncepta partnerskih veza, koje su pod direktnim uticajem savremenih društvenih trendova, kandidatkinja identifikuje potrebu da se opraštanje sistematski razmatra u okviru prostora definisanog osobinama ličnosti, kao i kroz relacije sa opštijim konstruktom afektivnog vezivanja.

U poglavlju *Opraštanje i afektivna vezanost* predstavljen je konstrukt afektivne vezanosti, zu naglasak da aktuelno istraživanje analizira partnersku afektivnu vezanost. Prikazana su osnovna saznanja o afektivnoj vezanosti zasnovana na relevantnim internacionalnim i domaćim studijama, kao i nalazi koji govore u prilog modela afektivne vezanosti koji je kandidatkinja odabrala (Bartholomew & Horowitz, 1991). U nastavku istog poglavlja kandidatkinja je predstavila relevantna istraživanja o odnosu obrazaca partnerske afektivne vezanosti i konstrukta opraštanja. Osnovu veze afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju predstavlja sposobnost regulisanja negativnih emocija u kontekstu partnerskih veza od strane obrazac afektivne vezanosti reflektuje sposobnost (Webb, Call, Chickering, Colburn

& Heisler, 2006). Nalazi pokazuju da je dominantni obrazac afektivne vezanosti upravlja konfliktima i emocionalom stabilnosti kao važnim faktorima u održavanje druge partnerske veze (Lawler-Row, Younger, Piferi & Jones, 2006). Rezultati pokazuju i značajnu pozitivnu vezu sigurnog obrasca sa opraštanjem i negativnu vezu nesigurnih obrazaca sa opraštanjem. Nije utvrđena razlika između pojedinih nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti. Lawler i saradnici (Lawler Row, Hyatt-Edwards, Wuensch & Karremans, 2011) su utvrdili da afektivna vezanost generalno ima primarni uticaj na opraštanje. Dok težnja ka osvetti nije povezana sa obrascima afektivne vezanosti, kod nesigurnog obrasca afektivne vezanosti se javlja izraženija sklonost izbjegavanju. Nalazi su potvrdili da je dominantni obrazac afektivne vezanosti važna determinanta kapaciteta za opraštanje kod razvedenih osoba (Yaben, 2009), kao i da se obrazac afektivnog vezivanja aktivira onda kada je partnerska veza ugrožena (Feeney, 1998). Dodatni uvid u prirodu opraštanja daju uvidi i u strategije koje osobe, različite prema obrascima afektivne vezanosti, koriste u rješavanju konflikata u partnerskim vezama. Sigurno vezane osobe pokazuju bolju sposobnost rješavanja poteškoća u vezi na konstruktivnije načine od nesigurno vezanih osoba, kako u romantičnim, tako i u drugim vrstama odnosa (Kane, Jaremk, Guichard, Ford, Collins & Feeney, 2007; Westmass & Silver, 2001). Na osnovu ukupnih nalaza može se zaključiti da je opraštanje obilježje sigurnog obrasca afektivne vezanosti (Main, 2000). One osobe koje posjeduju sigurni obrazac imaju više adaptivnih strategija za održavanje i regulisanje svojih emocija, što dalje utiče na reakcije tokom konflikata ili izdaje od strane dragih osoba (Lawer Raw et al, 2006). Opraštanje u ovom slučaju može biti jedna od strategija koju ove osobe koriste da preprode „emocionalne oluje“, što zahtjeva visoku toleranciju negativnih osjećanja prilikom prepoznavanja i doživljavanja boli, komunikaciju, kognitivno restrukturiranje slike počinioaca, kao i regulaciju vlastitih osjećaja (Lawer Raw et al, 2006). Kao jedna od važnijih determinanti kapaciteta za opraštanje je identifikovana empatija, a savremene pretpostavke sugerišu da se empatiju razvija u funkciji afektivne vezanosti (Batson & Shaw, 1991) tako da se osobe u sigurnim, privrženim i bliskim vezama lakše saosjećaju sa počinioce, nego osobe u distanciranim odnosima (McCullough et al, 1998).

U poglavlju osobine ličnosti i opraštanje kandidatkinja je predstavila istraživanja na osnovu kojih su razvijene polazne hipoteze istraživanja. U ovom dijelu ukazuje na crte ličnosti koje definisane u različitim modelima ličnosti pokazuju povezanost sa sklonosti opraštanju u partnerskim vezama (McCullough, 2001; McCullough & Witvlet, 2002; Ray i Extremera, 2014; Shepard & Belicki, 2008).

Kandidatkinja *problem istraživanja* je odredila kao ispitivanje konstrukta partnerskog opraštanja u prostoru definisanom bazičnim osobinama ličnosti i obrazaca partnerske afektivne vezanosti. Osobine ličnosti kao i obrasci afektivne vezanosti prema dosadašnjim nalazima imaju značajnu ulogu u formiranju sklonosti opraštanju. Uvodeći i analizu njihovih međusobnih odnosa kandidatkinja uvodi mjere modela ličnosti koji do sada nije korišten kandidatkinja time daje mogućnost da se upotpune i generazuju nalazi osobina ličnosti i opraštanja. Generano gledano, istraživanje bi trebalo da pruži uvid u prirodu veza osobina ličnosti i obrazaca afektivnog vezivanja sa sklonosti opraštanju u partnerskim vezama.

Osnovni *istraživački ciljevi* su ispitati sklonost ka opraštanju kod odraslih osoba u partnerskim odnosima, kao i prirodu veza sa osobinama ličnosti i obrascima afektivne vezanosti. Takođe, cilj je ispitati koji od stilova afektivne vezanosti je skloniji ka opraštanju.

Hipoteze su prikazane kroz analizu odnosa uključenih varijabli:

H1: *Pretpostavlja se da se postoje razlike u sklonosti opraštanju između ispitanika sa različitim dominantnim obrascima partnerske afektivne vezanosti.*

H2: *Pretpostavlja se da postoji povezanost sklonosti ka opraštanju sa osobinama ličnosti Zuckermanovog petofaktorskog modela.*

H3: *Pretpostavlja se da postoji značajna medijaciona uloga osobina ličnosti u definisanju odnosa između obrazaca afektivne vezanosti i sklonosti ka opraštanju*

H4: *Pretpostavlja se da postoji značajan uticaj varijabli koje se tiču kvaliteta partnerskog odnosa na sklonost ka opraštanja partneru.*

U *metodu* kandidatkinja daje pregled *varijabli* i *instrumenata*. Sociodemografske karakteristike koje omogućavaju uvid u odlike uzorka ispitanika su uzete kao nezavisne kategoričke varijable. Pored toga, procjene osobina i faceta ličnosti, kao i obrazac afektivne vezanosti su određeni kao nezavisne varijable. Pr tome se naglašava da su mjere ličnosti numeričke, a obrazac afektivne vezanosti kategorička varijabla. Opraštanje je u istraživanju definisano kao numerička zavisna varijabla. Obzirom na prirodu varijabli uključenih u istraživanje može se reći da je u pitanju faktorijalni multivarijantni nacrt istraživanja.

Uzorak istraživanja je prikupljan od februara do aprila do aprila 2019. godine na uzorku punoljetnih osoba koje su u partnerskim vezama minimalno godinu dana. Istraživanjem je obuhvaćeno 259 ispitanika, od čega je 185 žena. Najveći broj ispitanika se kreće između 30 i 39 godina starosti.

Od *instrumenata* su u istraživanju pored upitnika opštih socio-demografskih karakteristika korištena još tri upitnika. Procjene dimenzija opraštanja, izbjegavanje i osvetoljubivost, su izvršene pomoću 12-ajtemskog upitnika skale TRIM; McCullough i sar, 1998). Osobine i faceti ličnosti su procijenjeni uz pomoć skala i subskala skraćene verzije Zuckerman-Kuhlman-Aluja Upitnika Ličnosti (ZKA-PQ-SF; Aluja i sar, 2016). Obrasci afektivne vezanosti su procijenjeni na osnovu kratkog Upitnika Partnerskih Veza (RQ; Bartholomew i Horowitz, 1991).

Obrada podataka je urađena uz pomoć SPSS statističkog paketa. U okviru obrade korištene su sljedeće tehnike: mjere deskriptivne statistike za skorove dobijene na skalama izbjegavanja i osvetoljubivosti sa upitnika opraštanja (aritmetička sredina, standardna devijacija, skjunis, kurtozis, minimum i maksimum), i mjere deskriptivne statistike za rezultate dobijene na skali afektivne vezanosti (frekvencije i postoci). Korelaciona analiza je rađena sa ciljem da se ustanovi povezanost između sklonosti ka opraštanju i crta ličnosti. U ispitivanju odnosa sklonosti ka opraštanju i stila afektivne vezanosti je korištena jednosmjerna analiza varijanse. U ispitivanju cjelovitog odnosa osobina ličnosti, sklonosti opraštanju i i obrazaca afektivne vezanosti su korišteni postupci medijacione i regresione analize.

3. Analiza osnovnih rezultata istraživanja

Konkretni nalazi istraživanja se mogu predstaviti kroz odgovore na postavljene hipoteze. Rezultati provjere prve hipoteze pokazuju da najizraženije sklonosti ka izbjegavanju i osveti kao aspektima opraštanja pokazuju ispitanici sa izbjegavajućim obrascem partnerske afektivne vezanosti. U razmatranju druge hipoteze je ustanovljeno da osveta kao aspekt opraštanja značajno korelira sa osobinama agresivnosti i neuroticizma, dok izbjegavanje kao aspekt opraštanja ne pokazuje značajnu vezu niti sa jednom osobinom opraštanja. Pored toga rezultati ispitivanja ukupnog međuodnosa partnerske afektivne vezanosti, osobina ličnosti i opraštanja u partnerskim vezama sugerišu da dominantni obrazac afektivne vezanosti nije značajan prediktor sklonosti ka osveti niti izbjegavanju, dok se sklonost ka osveti može jedino dovesti u vezu sa osobinom Agresivnosti. Posljednji dio rada pokazuje da mlađi ljudi pokazuju veću motivaciju za izbjegavanjem. Konačno, treba dodati da je i psihometrijska analiza prilagođene verzije upitnika opraštanja pokazala da se on može koristiti na našem jezičkom području kao adekvatno istraživačko sredstvo.

dodati da je i psihometrijska analiza prilagođene verzije upitnika opraštanja pokazala da se on može koristiti na našem jezičkom području kao adekvatno istraživačko sredstvo.

U poglavlju *Diskusija* kandidatkinja raspravlja postavljene hipoteze i dobijene rezultate. Diskutuje o vezi dobijenih rezultata i ranijih teorijskih pretpostavki i empirijskih nalaza.

U poglavlju *Zaključak* kandidat diskutuje o glavnim zaključcima proisteklim iz izvedenog istraživanja, te diskutuje prijedloge za potencijalno dublje istraživanje fenomena opraštanja. U prilogtome iznosi zaključak da je prilagođeni upitnik opraštanja korišten u ovom istraživanju adekvatan da se koristi na našem jezičkom području. tome Dobijeni rezultati s generalno gledano u skladu sa relevantnim nalazima koji su navedeni u uvodnom dijelu. Pored toga se može reći da omogućavaju i nešto precizniji uvid na osnovu mjera ličnosti koje su korištene.

4. Zaključak i prijedlog

Na osnovu navedene analize dolazimo do zaključka da je kandidatkinja Dajana Vrhovac svoj master rad " POVEZANOST OPRAŠTANJA U PARTNERSKIM ODNOSIMA SA OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I CRTAMA LIČNOSTI" uspješno teorijski utemeljila sa stanovišta psiholoških teorija i istraživanja. Metodološki, rad je postavljen u skladu sa valjanom paradigmom kvantitativnih istraživanja u psihologiji, a rezultati su korektno analizirani, interpretirani i generalizovani.

Smatramo da master rad ispunjava sve Zakonom predviđene kriterijume za ovaj nivo akademskog dostignuća, pa imamo čast i zadovoljstvo da predložimo Naučno-nastavnom vijeću da ovaj Izvještaj prihvati i da odredi datum odbrane master rada.

Banja Luka, 25. novembar 2019. godina.

ČLANOVI KOMISIJE:

1.

(Dr Đorđe Čekrlija, varedni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, predsjednik)

2.

(Dr Siniša Lakić, docent Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, član)

3.

(Dr Nada Vaselić, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, predsjednik)

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада Povrzanost oproštaja u partnerskim odnosima sa obrascima
afektivne vezanosti i artama ličnosti

Наслов рада на енглеском језику Relationship of forgiveness in partnerships with
patterns of affective attachment and personality traits

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 23. 12. 2019.

Потпис кандидата

Dejana Vrhovac

Изјава 2

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Уједнашеност априоритета и емпириског односа са афективним
афективне везаности и улога личности
који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
- ☒ 2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци 23. 12. 2019.

Потпис кандидата

Зорана Орловић

Изјава 3

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора Зорана Врховачу

Наслов рада Повезаност штампања у трајнерским односима са

Ментор Џорђе Мекрица Бројница афективне повезаности и утицаја личности

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 23. 12. 2019.

Потпис кандидата

Зорана Врховачу